

STAMBØGER FRA DEN FØRSTE HALVDEL AF 1600-TALLET I DET KONGELIGE BIBLIOTEK

AF

VELLO HELK

I foregående årgang af F & F har jeg redegjort for stambøgerne i almindelighed og samtidig behandlet og beskrevet Det kgl. Biblioteks stambøger fra det 16. årh. Mange af disse fortsætter ind i det næste sekel; således slutter seks inden for det første tiår, mens i det næste decennium tre og i årene 1621-30 fem stambøger har deres afsluttende indførsler; yderligere fire fortsætter endnu længere, helt frem til århundredets midte. Desuden overskrider mindst fem ejere af splittede stambøger i autografsamlinger århundredets tærskel; som helhed betragtet gælder dette omtrent en trediedel af samtlige stambogsejere fra det 16. årh. Disse må have i erindring, når det næste tidsafsnit nedenfor bliver taget under behandling.

Stambøgerne påbegyndt efter 1600 og senest 1650 er karakteriseret ved en fortsættelse af den glansperiode, som blev indledt i de sidste årtier af 1500-tallet. Tredivåarskrigen betegner et vendepunkt, navnlig hvad de traditionelle besøg i Tyskland angår. Rejseruterne bliver lagt om, går oftest til Nederlandene, England og Frankrig, undertiden til Italien: alle lande, som ikke har den samme faste stambogstradition. Dette fører til stagnation, til større rutinemæssighed, som navnlig i den følgende periode bevirker en forfladigelse af skikken. Dertil bidrager den omstændighed, at adelige ikke længere er de toneangivende, at borgerlige fører sig stærkt frem, og disses stambøger udgør da også en stadig større del af de bevarede eksemplarer. Andre kommer med, omvandrede kunstnere, malersvende, barberer og andre håndværkere bringer nye variationer med sig. Våbentegninger forekommer endnu ret hyppigt i de første decennier, og de suppleres af tegninger. Kostumetegninger eksisterer stadig, men samtidig er der forholdsvis flere stambøger uden nogensomhelst illustrationer, måske bortset fra enkelte hastigt ridsede pennetegninger i form af forskellige symboler og figurer. Der er dog ofte

afsat plads til våbentegninger, som aldrig er blevet tilføjet, således f.ex. i Wolfgang Rhumans stambog, som kun indeholder en enkelt våbentegning, mens mange adelige indførsler er forberedt dertil, idet bladenes midterfelter er ubeskrevne. Formatet er som regel tværoktaven i varierende størrelser, men den almindelige oktav eksisterer stadig, mens duodez-formatet råder i de små stambøger fra Sydeuropa som f.ex. Johan Rhodes stambog. Benyttelsen af emblembøgerne med gennemskudte hvide blade er på retur.

Der har i øvrigt eksisteret trykte stambøger med dansk tekst i form af en flersproget udgave, hvori danske citater indgår sammen med en række andre sprog.¹⁾ Mens disse stambøger sikkert blev trykt i udlandet og ikke synes bevaret i danske samlinger, har behovet for stambøger o. 1615 fået en bogtrykker, antagelig i København, til at fremstille en bog i kvartformat; alle dens sider blev forsynet med trykte rammer i ornamentmønster, og for at ingen kunne være i tvivl om hensigten, blev på det første blad trykt „Stam-Bog“. Blandt de danske stambogsejere har Frans Rosenberg og Nicolaus Køndig benyttet dette tryk. Fremkomsten af en sådan udgave er antagelig blevet fremskyndet af den omstændighed, at det efterhånden blev skik og brug, at danske studenter ikke mere ville vente med at anlægge deres stambøger, til de kom til et fremmed universitet, men begyndte den med afskedshilsener fra deres hjemlige universitetslærere og velyndere.

Glansperioden afspejles også i antallet af de bevarede stambøger fra denne periode i Kgl. Bibl. Foruden de mange fra 1500-tallet, som fortsættes i det nye sekel, findes der 103 bind, som er påbegyndt 1601-50. I tre tilfælde har en og samme ejer haft to stambøger, en enkelt gang har en stambog to ejere inden for perioden, og en anden gang føres en stambog fra 1500-tallet videre af en ny ejer, således at antallet af stambogsejere er 102, deraf 34 danske, 3 norske, 16 slesvig-holstenske, hvortil kommer 6 udlændinge, der har haft deres livsgerning i det dansk-norske monarki.

Næsten alle store bogsamlere fra 1700-tallet har bidraget til denne samling; mest Otto Thott, der er repræsenteret med 53 numre. Deraf ejede C. F. Temler 32 stambøger, som alle indgik i Thotts samling. Fra O. H. Mollers bibliotek stammer 11 numre, Terkel Klevenfeldt har ejet 7 stambøger, mens 5 har tilhørt Abraham Kall og befinder sig i den samling, som stadig bærer hans navn.

Forskellige samlinger af stambogsblade og fund af enkelte blade andre steder giver yderligere 52 navne på stambogsejere fra denne periode, deriblandt to fra Danmark og fire fra Slesvig. Her vil disse stambøger

Trykt dansk titelblad med det danske rigsvåben og ornamentramme. O. 1615. Frans Rosenbergs stambog, Ny kgl. Saml. 2090 h 4°. Originalens størrelse.

og stambogsblade blive behandlet efter omtrent samme principper som stambøgerne fra det 16. årh., men da det samlede antal er mere end fordoblet, og de danske stambøgers andel flerdoblet, må oversigten af pladshensyn blive mere summarisk.

Stambøger fra Danmark-Norge og hertugdømmerne. Hofskræddersønnen *Wolfgang Rhuman* fik 1601 det kgl. rejsestipendium og drog derpå til Basel for at blive præceptor for tre unge adelsmænd af slægten Brahe. Før afrejsen fra Basel til Genève i april 1602 anlagde han en stambog, som blev benyttet under hans rejser i de næste to år. I efteråret 1602 var han atter i Basel for at tage magistergraden, og derpå gik rejsen til Orléans, hvor han tilbragte det følgende år. I begyndelsen af 1604 var han i Paris og drog i juni over Vliessingen til Franeker, hvor indførslerne slutter i juli 1604, således at hans fortsatte studier i Heidelberg, hvor han opholdt sig et par år, ikke afspejler sig i bogen. I 1607 blev han professor ved Københavns universitet. Stambogen indeholder en snes indførsler af landsmænd, deriblandt af den senere rektor og sognepræst i Randers *Peder Thogersen*, der i juli 1604 i Franeker har skrevet to gange med en uges mellemrum, næsten ord til ord det samme indhold. Størsteparten af indførslerne stammer fra opholdet i Schweiz, navnlig i Genève, hvor også kalvinismens førstemand, den gamle *Theodor Beza*, der gik i sit 84. år, den 9.8.1602 med rystende hånd skrev sin hilsen.

Den senere læge og botaniker *Jørgen Fuiren* blev i september 1602 immatrikuleret i Padova,²⁾ men sin bevarede stambog har han påbegyndt året efter, da han i eftersommeren 1603 drog til Rom og Napoli. Senere var den i brug ved hans afrejse fra Padova i april 1606 og navnlig i Basel, hvor han i august s.å. tog den medicinske doktorgrad. Stambogen har kun een landsmand, lægen *Dankert Leiel*, der indskrev sig i Padova.

I juni 1603 blev *Caspar Bartholin*, den senere så berømte læge, immatrikuleret i Wittenberg,³⁾ men først i efteråret 1604 købte han sig en stambog, som er benyttet flittigt under hans rejser i foråret 1605 til Wien og Praha. I sommeren 1606 var han hjemme, men rejste hurtigt tilbage til Wittenberg. Da han brød op i sensommeren 1607, gik rejsen over Jena, Altdorf, Heidelberg og Giessen til Basel, hvor han allerede var i november, men først året efter lod han sig immatrikulere ved universitetet. Fra august 1608 og et par år frem tier stambogen, den er ikke benyttet under ejerens rejse til og ophold i Italien. I Basel tog han 1610 den medicinske doktorgrad, og de sidste udenlandske indførsler er dateret i september 1611 i Wittenberg, lige inden hjemrejsen. Undervejs havde han afslået mange ærefulde tilbud om professorembeder. Kort efter

hjemkomsten fik han et professorat i København og havde en videnskabelig løbebane, som strakte sig fra medicin til teologi. Hans stambog kom senere kun en enkelt gang i brug, da universitetsbibliotekar *Joachim Morsius* fra Rostock i sommeren 1617 besøgte København.⁴⁾ Foruden de talrige udenlandske professorer og andre lærde er landsmænd godt repræsenteret i stambogen, med ca. en fjerdedel af samtlige navne. Et særsyn blandt dem er *Hans Oldeland*, der i sin indførsel 12.4.1605 i Karlsbad benyttede tjekkisk.

I *Ole Worms* stambog afspejles hans udenlandsrejser 1605-12. Den indledes af den senere livlæge *Matthis Jacobsen* i Århus, fortsættes i Marburg og Basel og under hans rejse i Italien, hvor han mødtes med betydelige medicinere som f.ex. *Hieronymus Fabricius ab Aquapendente*. Worm vendte tilbage over Frankrig og Holland, besøgte i begyndelsen af juni 1609 i Enkhuizen *Bernhard Paludan*, var i slutningen af måneden på Rosenholm og senere i København. I begyndelsen af 1611 rejste han atter ud over Hamburg, Marburg og Giessen til Basel, hvor han i december tog sin doktorgrad i medicin. Derpå drog han videre over Heidelberg og Amsterdam til London, hvor stambogen slutter i maj 1612, hvis vi ser bort fra en enkelt kuriøs indførsel 1620. Under sit første ophold i Basel anlagde Ole Worm sig endnu en stambog, som blev flittigt benyttet under hans rejser til Italien og Frankrig, men denne afsluttes ved hans hjemvenden i sommeren 1610.⁵⁾

Rådmandssønnen *Mads Jensen Medelfar* fra Middelfart opgav 1606 sit embede ved St. Nicolai kirke i Svendborg for at drage udenlands. Efter ankomsten til Wittenberg anskaffede han sig en stambog, hvis persongalleri af professorer og studiekammerater blev indledt af universitetets rektor *Melchior Jöstelius* den 26.9.1606, den samme dag Medelfar blev immatrikuleret.⁶⁾ Her studerede han i fire år, afbrudt af rejser, fortrinsvis om sommeren. Således besøgte han 1607 Halle og Rostock, 1608 Jena og Praha, 1609 Wolfenbüttel og Halberstadt og 1610 Berlin. Samme år vendte han hjem, tog magistergraden, blev sognepræst i Vejle, 1614 ved St. Nicolai kirke i København og endelig 1620 biskop i Lund. Stambogen har været i brug enkelte gange efter hjemrejsen, således har *Knud Christoffersen* i september 1613 i Vejle fyldt syv sider foran og bag i bogen med venskabsvers. I februar 1614 var Medelfar til stede i Kolding, hvor en kommissionsdomstol skulle foretage en prøvelse af professor Hans Poulsen Resens lærestandpunkt. Samme dag, da dommen forkyndtes og Resen rensedes for alle beskyldninger, mens hans modstander Oluf Jensen Kock blev dømt,⁷⁾ skrev en af dommerne, Århusbispen *Jens Giödesen*, som den kronologisk sidste i stambogen.

I august 1611 blev den danske adelsmand *Axel Ulfstand* og hans præceptor *Anders Mortensen Mand* immatrikuleret i Rostock,⁸⁾ og begge har efterladt sig stambøger, der dog kun har en kort periode fælles. Præceptoren begyndte sin året efter i Rostock og fortsatte med spredte indførsler på vejen til Strassburg, hvor de opholdt sig 1613-15. I februar 1615 gik rejsen hjemad, og på denne rejse afsluttes Mands stambog med en indførsel af den reformerte teolog *David Pareus* den 25.3.1615 i Heidelberg. Axel Ulfstand begyndte sin bog ved afrejsen fra Strassburg og benyttede den jævnlig på den videre vej til Rostock, hvor de i øvrigt blev hyldet af en række landsmænd.⁹⁾ Indførslerne i Axel Ulfstands stambog bærer først og fremmest vidnesbyrd om hans kontakter med danske i det fremmede, kun nogle få udlændinge og deriblandt ingen professorer har fundet plads i denne stambog. Mens Mand blev sognepræst i Saxeboing, foretog Axel Ulfstand 1617-18 en rejse, som førte ham over Wittenberg til Karlsbad og Praha, hvor han bl.a. mødte *Otto v. Qualen*, den danske udsending til kejseren, og tilbage over Leipzig, hvor *Holger Ottesen Rosenkrantz* til Boller og Rosenvold den 20.2.1618 skrev i bogen, som derefter ikke har været i brug mere. Med ejerens død 1634 uddøde hans slægts mandlige linie.

Den næste stambog har tilhørt rådmandssønnen *Christen Nielsen Friis* fra Ribe, der rejste som præceptor for adelsmanden Jørgen Below. Bogen er påbegyndt ved ejerens afsked med Strassburg i efteråret 1608. Den er fortsat under studier i Basel 1608-09 og ved hjemrejsen i slutningen af 1609, som gik over Wittenberg. I begyndelsen af 1610 var Friis hjemme i Ribe og i maj besøgte han sin onkel, sognepræst *Peder Christensen Riber* i Vejle. Derefter tiltrådte han en ny udenlandsrejse, denne gang til Wittenberg, hvor han blev immatrikuleret i august 1610 sammen med sin slægtning *Anders Mortensen Grum*, broder til biskop Poul Mortensen Aastrup i Lund.¹⁰⁾ I maj 1612 vendte Friis tilbage til Danmark, hvor stambogen afsluttes med en indførsel af *Peder Pedersen Hie*, rektor på Herlufsholm. Friis tog året efter magistergraden i København, blev 1614 rektor i Ribe, gik 1623 over i lektorstillingen og var samtidig sognepræst i Vester Vedsted. Hans stambog indeholder en lang række lærde navne, navnlig fra Strassburg, Basel og Wittenberg. Blandt hans navnkundigste landsmænd i bogen kan nævnes *Caspar Bartholin* og *Christoffer Dybvad* med indførsler gjort i Strassburg, samt *Niels Simonsen Glostrup* og *Peder Nielsen Gjelstrup* i Wittenberg.

En anden rådmandssøn fra Ribe, *Frederik Andersen Klyne*, der blev student 1608, fik sin stambog allerede samme år, da han begyndte at studere i København, men den kom kun i brug en enkelt gang 1609

og først for alvor i begyndelsen af 1610, da han før en studierejse til tyske universiteter tog afsked med sine lærere og studiekammerater. I marts 1610 blev han immatrikuleret i Giessen, i november 1611 i Heidelberg og i september 1613 i Tübingen.¹¹⁾ Stambogen indeholder vidnesbyrd om ophold i disse og flere andre byer i samme egne, således i Marburg, Herborn, Wetzlar og Strassburg, men Giessen synes at have været hans faste opholdssted, hvortil han altid vendte tilbage, inden han i marts 1614 endelig tog afsked med byen og rejste hjem over Utrecht, Leiden, Amsterdam, Enkhuizen og Köln, hvor hans udenlandske indførsler slutter 21.5.1614. Den kronologisk sidste indførsel er af professor *Jesper Brochmand* fra maj 1615 i København, hvor Klyne tog magistergraden. Et par år senere blev han slotspræst på Frederiksborg og 1622 sognepræst i Vindinge og Kvislemark (Fuirendal). I stambogen findes en lang række professorer fra de læreanstalter, Klyne har besøgt, og også hans landsmænd er talrigt repræsenteret. I Giessen har han således mødt *Claudius Plum* og *Peder Nielsen Gjelstrup*, i Heidelberg *Ole Worm*, *Claus Jacobæus*, *Niels Foss* og lægen *Niels Bachendrup*, der senere blev professor ved samme universitet.

Den kgl. historiograf Anders Sørensen Vedel havde en søn *Lauge Andersen Vedel*, der i årene 1613-16 studerede i Tyskland og fra 1614 førte en stambog, som indeholder talrige navne fra Leipzig og Wittenberg, hvor han blev indskrevet 28.2.1616.¹²⁾ Kort derefter, og efter at have taget afsked med sine venner i Leipzig, deriblandt den danskfødte bogtrykker *Justus Jansonius*, drog han hjem til Ribe, hvor stambogen afsluttes med en hilsen af *Asmund Tygesen*, sognepræst i Løvestad i Skåne.

Borgmester Rasmus Sørensen Brochmand i Køge havde flere sønner, der gik den lærde vej og gjorde en pæn karriere. Den kendteste af dem er Sjællands biskop *Jesper Brochmand*. To af hans yngre brødre, *Jacob* og *Hans*, har efterladt sig stambøger, der belyser en del af deres udenlandsrejser.

Jacob Brochmand blev allerede 1609 immatrikuleret i Marburg¹³⁾ og to år senere i Herborn,¹⁴⁾ men hans stambog begynder først i august 1614 i Strassburg. I april 1615 var han i Heidelberg, og året efter møder vi ham i Genève. Som mange andre danske på samme tid synes også han at være tiltrukket af reformerte læreanstalter, og bogen slutter i Saumur i januar 1617. I denne by var der et reformert præsteseminar. Samme år vendte han hjem, blev magister og fik overdraget rektoratet på Herlufsholm.¹⁵⁾

Hans broder *Hans Brochmand* kom til Wittenberg i efteråret 1613 efter studier ved gymnasiet i Lauingen, men først da afskeden begyndte at

nærme sig, anskaffede han sig en stambog. Fra august 1617 til sin bortrejse i april 1618 samlede han alle de betydeligste navne ved universitetet, suppleret med mange landsmænd, deriblandt den senere biskop *Hans Poulsen Resen* og *Jørgen Dybvad*, en søn af den afsatte københavnske professor af samme navn. Til disse sluttede sig undervejs i maj 1618 enkelte professorer i Rostock. Efter hjemkomsten tog Hans Brochmand magistergraden, blev rektor i Sorø og kaldtes 1621 til professor ved Københavns universitet.

I august 1614 forlod *Anders Clausen* (Gislinge) og hans broder Morten København og blev efter ophold i Frankfurt a.M. og Herborn i oktober immatrikuleret i Giessen.¹⁶⁾ I de følgende år opholdt de sig ved dette stærkt luthersk prægede universitet, som var oprettet som modvægt mod det reformerte hessiske universitet i Marburg, hvor Anders Clausen i øvrigt synes at have tilbragt det meste af en måneds tid ved årsskiftet 1614/15. Endnu i april 1617 var han i Giessen, men et år senere finder vi ham i Ribe, atter på vej ud af landet som præceptor for Mogens Juul til Jullingsholm. Rejsen gik over Leipzig til Heidelberg, hvor de begge blev indskrevet i juni og forblev et par år.¹⁷⁾ I efteråret 1619 brød de atter op og drog over Nederlandene til Danmark, til Jullingsholm, hvor digteren *Martin Opitz* skrev i Clausens stambog den 6.2.1621. Da Mogens Juul blev hofjunker, tog også Clausen til København, og han fulgte åbenbart også med det rejseselskab, der i begyndelsen af august rejste til England. I Bremen skiltes formentlig deres veje, idet Anders Clausen rejste til Paris over Leiden, hvor han hilste på *Johan Meursius*, der nogle år senere blev kaldt til Sorø. Stambogen slutter november 1621 i Paris med en hilsen fra *Henrik Post* fra København. Ejeren blev 1627 magister og derefter rektor i Trondheim. Hans stambog frembyder et broget persongalleri, ved siden af et betydeligt antal landsmænd og universitetslærere er der mange studiefæller fra Giessen og Heidelberg.¹⁸⁾

Ålborg-studenten *Frans Rosenberg* erhvervede sin stambog 1615, da han i maj tog afsked med sine lærere ved Københavns universitet. I juni blev han indskrevet i Wittenberg,¹⁹⁾ men stambogen kom først i brug henimod slutningen af året og blev brugt hyppigt lige til hjemrejsen i foråret 1618. Snart rejste han ud igen, i august 1618 var han i Tübingen, hvor han synes at have studeret længere tid. I efteråret 1620 gjorde han en udflugt til Ulm, Augsburg, Altdorf og Nürnberg. Ved nytår 1621 mødte han i Tübingen den berømte astronom *Johann Kepler*. I april drog han videre til Strassburg, hvor han boede hos rektor *Thomas Speccer*, og i juni var han i Genève. Opholdet der varede til næste forår, da han brød op med Paris som mål. I april 1622 forlod han Paris, var i maj i London, hvorfra

turen gik hjemad. I august opholdt han sig i Thisted, hvor den lærde rektor, forhenværende jesuiterelev *Sveder Kitting*, skrev i bogen, og senere møder vi ham i Viborg og Randers. De sidste indførsler er gjort i maj-juli 1623 i København, hvor han tog magistergraden. Hans karriere gik over professorstillingen i Lund til bispestolen i Viborg. Med et afvekslende persongalleri og mange smukke illustrationer hører hans stambog til de bemærkelsesværdigste fra den tid.

I juni 1616 blev *Henrik Ramel*, søn af den pommerskfødte danske rigsråd af samme navn, sammen med sin broder Poul og hofmester Morten Porse sendt på en udenlandsrejse, som kom til at vare over tre år. Dens forløb afspejler sig i hans stambog, som indledes med navnetræk af den udvalgte prins *Christian (V)* og kammerjunker, senere kongens kansler *Christen Thomesen Sehested*. Efter et kort ophold i Greifswald drog rejseselskabet videre til Jena, som blev det faste tilholdssted frem til februar 1618, da rejsen fortsatte over Erfurt, Marburg, Speyer og Strassburg til Tübingen. Derfra besøgte i august surbrøndene i Peterstal og Griessbach – et yndet udflugtsmål også for andre danske – og i september var Ramel i München, hvor stambogen slutter med en indførsel af *Lorenz Wensin*, medlem af en slesvigsk adelsfamilie med forgreninger i Bayern. Efter sin tilbagevenden til Danmark 1620 tiltrådte Ramel en længere rejse til Sydeuropa, som varede til 1625. Efter flere betroede poster i statens tjeneste blev han 1649 optaget i rigsrådet.

Søren Mikkelsen Durop forlod København i april 1617 for at drage til Wittenberg, hvor han blev indskrevet i slutningen af måneden.²⁰⁾ Hans stambog indeholder foruden afskedshilsener fra de fleste københavnske professorer kun indførsler fra Wittenberg i september-oktober samme år, og ejerens videre skæbne er ukendt.

Blandt de landsmænd, der i Tübingen efterlod deres navne i Frans Rosenbergs stambog er *Cornelius Hamsfort*, søn af historikeren af samme navn. Hans egen stambog indeholder foruden nogle få indførsler fra Basel i april-maj 1619 en række navne fra Tübingen, hvor han blev indskrevet i maj 1619²¹⁾ og forblev et års tid; de sidste tilskrifter er fra maj 1620. Efter sin hjemkomst overtog ejeren sin faders apotek i Odense og udøvede denne profession til sin død.

Den næste stambog har tilhørt *Luth Walter*, der har været ude at rejse, men næppe som student, snarere i en adelsmands følge som tjener eller ledsager. Hovedparten af indførslerne er fra Paris i tiden april 1618-juli 1621, og en af de sidste skyldes *Peder Vibe*, den senere diplomat. Med indførsler i august 1621 fra Haag og Amsterdam slutter stambogens hovedperiode, og de senere indførsler bærer et mere tilfældigt præg.

Ejeren blev 1631 kgl. skovrider i Skanderborg og 1643 i Københavns len.²²⁾ I 1665 var *Joachim Frederik Basse*²³⁾ gæst i hans hus, måske i København, hvor Luth Walter døde 1668, og de sidste indførsler 1672 og 1680 må være stilet til en anden, måske til hans søn Jacob.

Blandt de mest fremtrædende københavnske professorer, der har efterladt sig en stambog fra deres studievandring, er også *Jacob Fincke*, men hans rejsealbum dækker dog kun de sidste fem år, 1619-23, af hans langvarige udenlandsrejser. Den begynder med en enkelt indførsel i juni 1619 i Herborn, fortsættes i samme efterår i Genève, hvorfra Fincke rejste videre til Frankrig og i januar 1620 blev indskrevet i den tyske nations matrikel i Orléans.²⁴⁾ Undervejs opholdt han sig i Chambéry og Lyon, og fra Orléans besøgte han bl.a. Bourges, Saumur og Angers. I august 1620 tog han ophold i Paris, hvortil han vendte tilbage efter en kortvarig rejse i juli-august til Altdorf, Nürnberg og Strassburg. I efteråret 1621 var han i England og vendte tilbage i november over Amsterdam. Derefter har bogen haft en hvilepause og bruges først i juni-juli 1623, da han tog afsked med sine studiefæller i Frankfurt a.d.O., hvor han var blevet immatrikuleret i vintersemestret 1622.²⁵⁾ Efter næsten ti års rejser vendte han nu hjem til et professorat i matematik i København.

Axel Juul til Volstrup rejste ud med broderen *Christopher* og hovmester Hans Thorup 1619, studerede først i Giessen og Herborn, kom derefter over Tübingen til Strassburg, hvor han købte en stambog 1621 og fik de første navne i maj samme år. Året efter brød stridighederne ud i Tyskland, og de søgte tilflugt ved surbrøndene i Griessbach, men der blev deres hovmester syg og døde. Derefter gik brødrene Juul til Tübingen og var der til maj 1624, da de påbegyndte en rejse, som førte dem over Strassburg, Ulm, Regensburg og Augsburg til Italien, hvor de blev indskrevet i Padova i juli 1624. Kort efter døde Christopher i den danske læge Johan Rhodes hus. I det hellige år 1625 rejste Axel Juul til Rom, hvor bl.a. hans rejsefælle Johan Rhode har skrevet i stambogen. På tilbagevejen gjorde de et længere ophold i Siena. Alle indførsler fra 1626 og frem til maj 1627 stammer herfra og derefter atter fra Padova – andre rejsemål har ikke givet skriftlige vidnesbyrd. Fra Padova drog Juul i slutningen af året over Lyon til Genève, hvor han tilbragte årsskiftet. I februar 1628 var han i Bourges og blev der indskrevet i den tyske nations matrikel. I juni traf han i Paris den danske udsending *Christen Thomesen Sehested* og *Jørgen Brahe*, med hvem han fulgte til London, hvor han var vinteren over. Først 1629 nåede han hjem, og stambogen slutter forinden i England med en indførsel af *Palle Rosenkrantz*.²⁶⁾

Hans broder *Christopher Juul* havde ligeledes en stambog, som nu findes i Universitetsbiblioteket i Oslo.²⁷⁾ Den indeholder dog kun to indførsler fra Tübingen 1622-23, idet de øvrige er fjernet, men adskillige af dem kan genfindes i Thott 559 8°.

Den senere sognepræst i Stokkemark på Lolland *Jørgen Sadolin* begyndte sin stambog i oktober 1622 med afskedshilsener fra sine københavnske lærere og venner. I december blev han immatrikuleret i Rostock; nogle få indførsler markerer rejsens fortsættelse til Wittenberg, hvor han blev indskrevet i april 1623.²⁸⁾ I de næste år studerede han der og samlede i sin stambog et stort antal navne, såvel professorer som studenter. I april 1625 drog han atter hjemad, over Fyn til København, hvor han blev magister og året efter sognepræst i Stokkemark. Her giftede han sig 28.10.1627 med sin forgængers enke Margrethe Madsdatter, og i den anledning skrev køgemesteren *Knud Pedersen Harbou* i stambogen. Den sidste daterede indførsel er gjort 26.4.1628 af en skotsk feltpræst ved navn *William Forbes*, der var på vej til København.

Blandt bibliotekets mindste stambogsformater er det album, som *Johan Rhode* fra København påbegyndte i Padova, da han blev indskrevet som medicinstuderende. Han knyttede sig efterhånden så fast til dette lægevidenskabens hovedsæde, at han tog bolig der for livet. Hans stambog er derfor en hel matrikel over danske og andre studerende fra lande nord for Alperne, der har haft kontakt med den danske lærde og nydt godt af hans anbefalinger til kolleger i andre italienske byer, frem for alt til Rom. Hans egen Romrejse 1624-25 er også markeret i stambogen, ligeledes talrige ophold i det nærliggende Venezia. I denne lille bog, som blev ført gennem mere end 35 år, lige til ejerens død, hober indførslerne sig op, ofte to og flere på de små sider, således at den indeholder ca. 250 navne fra det danske monarki og mere end dobbelt så mange andre.²⁹⁾

Da *Jens Poulsen Winding*, søn af forfatteren og forstanderen på Herlufsholm, Poul Jensen Kolding, i begyndelsen af 1628 planlagde sin udenlandsrejse, forsynede han sig med en stambog. Den begynder med indførsler i juli 1628 i København, tager først egentlig fat i sommeren 1630, da han forberedte sin rejse til Tyskland, og fortsætter under opholdet i Wittenberg. Tredivårskrigen havde allerede i nogen tid vanskeliggjort universitetsstudier i det centrale Tyskland, og derfor søgte Winding 1632 til det mere afsidesliggende Königsberg, hvor han i første omgang forblev et halvt år. Winding fik senere lejlighed til at besøge flere polske byer, deriblandt Kraków, men i foråret 1633 var han atter i Königsberg. Samme efterår rejste han over Danmark til Groningen, kom i efteråret 1634 til Oxford og blev der et års tid. Med afskedsord fra denne by i

september 1635 slutter stambogen. Efter hjemkomsten blev han lector theol. i Odense og virkede i denne stilling til sin død.³⁰⁾

I 1628 blev den kun 14-årige *Henrik Fuiren*, søn af den ovenfor omtalte læge Jørgen Fuiren, indskrevet ved Københavns universitet. I slutningen af november mistede han sin far og en måned senere døde hans farfar, den „gamle“ Henrik Fuiren, der et par dage før sin død havde indviet sit barnebarns stambog. Bortset fra enkelte tilskrifter i marts og juli 1629 i København og i januar 1632 på Frederiksborg kom bogen for alvor i brug 1633, da Henrik Fuiren drog til Leiden for at fortsætte sine studier. Han blev i Nederlandene i fire år, studerede også en tid lang i Francker og besøgte andre byer. I hans stambog møder vi mange berømte nederlandske videnskabsmænd, f.ex. *Gerard Johan Vossius*, *Adolph Vorstius*, *Claude Saumaise* o.a. I Harderwijk mødte Fuiren i september 1634 den kgl. danske historiograf *Johan Isaksen Pontanus*, professor ved det stedlige gymnasium. Derefter gik Fuiren til Frankrig, hvor han tilbragte 1½ år, overvejende i Paris, med studier af medicin og botanik. Ved årsskiftet 1638-39 studerede han i Bourges, men ved forårets komme brød han atter op for at gå til Italien. I august 1639 blev han immatrikuleret i Padova, som blev hans opholdssted i de næste seks år. Der anlagde han en anden stambog, som han 1640-45, bortset fra enkelte indførsler fra Venezia, kun brugte til navne fra Padova. Den indeholder foruden mange landsmænd, af hvilken den senere diplomat *Peder Juel* har skrevet sin hilsen med runeskrift, en lang række lærere og studiefæller. Enkelte af dem findes i begge stambøger, således *Johann Heinrich Lavater* fra Zürich, hvem Fuiren havde mødt i Francker i januar 1636, og som nu i august 1641 fornyede sin venskabsforsikring i Padova. Den første stambog var også fortsat i brug i Padova sideløbende med den nye, og da Fuiren 1641 rejste til Rom og Napoli, havde han den med sig. Den nye stambog blev afsluttet, da Fuiren rejste fra Padova, og derefter blev kun den gamle brugt, således i Basel, hvor ejeren i september fik den medicinske doktorgrad. Endnu en gang gik han til Frankrig og opholdt sig i februar 1646 i Paris, hvor han mødte den berømte læge *Guido Patin* og sin landsmand, digteren og historiografen *Vitus Bering*. På hjemvejen gjorde han nogle måneders ophold i Leiden, hvor stambogens rejseindførsler slutter. En hilsen fra anatomen *Michael Lyser* fra Leipzig, dateret den 11.5.1653 i København, hvor denne praktiserede som læge, sætter punktum for bogens videnskabeligt prægede persongalleri.

På modstående side: Opslag i Johan Rhodes stambog, Thott 573 8°.
Stambogen måler 10×8,5 cm.

I 1635 fik Henrik Fuiren i Nederlandene selskab af sin yngre broder *Thomas*, der 1634 var blevet dimitteret til universitetet og samme år havde erhvervet sin første stambog. Den kom i brug allerede hjemme, nemlig i april 1635 i Helsingør, hvor *Thomas Fuiren* mødte et nederlandsk gesandtskab, hvis medlemmer har indviet hans stambog, idet en af dem, juristen, borgmester *Andreas Bicker* fra Amsterdam, betegner ejeren som sin slægtning. Omtrent samtidig har både *Christian IV*, den udvalgte prins *Christian (V)*, *Holger Rosenkrantz*, kansler *Christen Friis* og adskillige professorer skrevet deres navne. Senere på året sluttede *Thomas* sig i Franeker til sin broder *Henrik*, og fra nu af og adskillige år frem rejste de sammen og mødte ofte samme mennesker, hvad deres stambøger bærer vidnesbyrd om. Dog er persongalleriet hos *Thomas Fuiren* noget beskednere, både hvad antal og betydning angår, men stambogen indeholder til gengæld forholdsvis flere landsmænd.

Under opholdet i Paris fik *Thomas Fuiren* sin anden stambog, som kom i brug i begyndelsen af 1639, og efter bortrejsen fra byen bruges kun denne. De blev immatrikuleret i Bourges og Padova, rejste sammen til Rom og Napoli, og på tilbagevejen har *Thomas* i november 1641 i Firenze sikret sig den lærde *Lucas Holstenius'* navnetræk. Da begge brødre i sommeren 1645 forlod Padova for at drage til Basel, skrev de undervejs i Milano i hinandens stambøger, måske for at markere, at deres veje skiltes, men alligevel var de begge i oktober i Basel. Mens *Henrik* rejste hjem over Paris og Leiden, drog *Thomas* endnu i et par år om i Tyskland, var i efteråret 1646 i Heidelberg og Strassburg, og den sidste indførsel er dateret den 20. november 1646 i Genève. Et år senere blev han for anden gang indskrevet i Leiden,³¹⁾ og derefter vendte han omsider hjem for at leve et forholdsvis stille liv blandt sine bøger og naturalier, som han flittigt samlede på.

Mens brødrene *Fuiren* var på turen til Rom og Napoli, blev deres fætre, *Caspar Bartholins* to sønner *Thomas* og *Caspar Bartholin* immatrikuleret i Padova. Den sidstnævnte begyndte to år senere en stambog, som fulgte ham på en tilsvarende rejse ved årsskiftet 1643-44. Han ledsagede ikke sin broder til Sicilien, men opholdt sig endnu i april 1644 i Rom. Derpå lagde han kursen hjemad og kom over Basel til Amsterdam, hvor stambogen slutter med en indførsel af *Cornelius Pedersen Lerche*, den senere diplomat og stiftamtmand. Stambogens ejer blev ikke så berømt som sin fader og broder, han blev jurist i statens tjeneste.

I april 1629 forlod *Jesper Hansen* sin fødeby Odense for at drage på studierejse og havde da med sig en stambog, som indeholdt afskedshilsener fra familie og venner. Rejsen gik til Nederlandene, hvor han stu-

derede en tid lang i Franeker. I sommeren 1630 fortsatte han til England med studier i Oxford, og året efter blev han indskrevet i Leiden, hvor han allerede før havde opholdt sig.³²⁾ Der mødte han bl.a. i oktober 1631 filologen *Daniel Heinsius*, et hyppigt navn i danske stambøger. Efter et ophold hjemme, hvor han var rektor i Nyborg, synes Jesper Hansen 1633 atter at have været i England, og 1634-35 opholdt han sig i Paris. Den sidste indførsel er gjort den 11. juli 1635 af den senere professor i Odense *Jørgen Bertelsen Taulov*, der var på rejse som hovmester for Niels Vind. Jesper Hansen har åbenbart ikke taget bogen med på den fortsatte rejse, som førte ham til Italien, hvor han blev immatrikuleret i Padova i december 1635 og besøgte Rom i påsken 1636.³³⁾

Hans Rasmussen Baccher blev immatrikuleret i Rostock 1633, og der fik han også de første indførsler i sin stambog, som han fortsatte 1634-35 i København og 1635-36 i Sorø. Derefter blev han rektor i Ærøskøbing, men i slutningen af 1641 og den første halvdel af 1642 har han opholdt sig i hertugdømmerne og Lübeck. Den sidste indførsel er den 28. juni 1642 af hofjunker *Valdemar Daa*, den senere guldmager, der ødede sine ejendomme bort og som har inspireret H. C. Andersen til et eventyr. Stambogens ejer blev senere sognepræst i Næstved.

Under sit ophold i Padova påbegyndte den senere diplomat *Peder Charisius* i foråret 1638 en stambog, netop da den 30-årige student, der i en årrække havde beskæftiget sig med medicin og nu havde kastet sig over retsvidenskaben, stod foran en rejse, som bragte ham over Rom og Napoli til Malta. Mange tyske adelige navne markerer hans rejsevej, men kun få landsmænd, deriblandt *Hannibal Sehested* i november 1638 i Rom. På tilbagevejen traf Charisius i januar 1639 i Firenze *Ove Juul*, den senere vicestatholder i Norge. Stambogen slutter med indførsler fra Orléans, hvor Charisius 1639-40 tillige var den tyske nations prokurator.

Den kgl. livlæge *Henning Arnisæus* fra Halberstadt havde to sønner, *Christian* og *Frederik*, der drog ud på en studierejse 1638 og blev immatrikuleret i Franeker.³⁴⁾ Året efter begynder den førstes stambog, som blev fortsat under studier i Leiden og Helmstedt frem til april 1641. I februar 1642 var *Christian Arnisæus* i Glückstadt, og der skrev både *Christian IV* og hans sønner, den udvalgte prins *Christian* og grev *Valdemar Christian* i stambogen. Ejeren blev senere bjergværksdirektør i Norge.

Da *Hans Mikkelsen Ravn* efter fem års virke som lærer på Herlufsholm i april 1640 forberedte en Englandsrejse, anskaffede han sig en stambog, hvor hans kolleger og venner kunne skrive deres afskedshilsener. Efter flere indførsler fra Næstved og Herlufsholm tog Ravn til København, hvor hans velynder, den sjællandske biskop *Jesper Brochmand*, er blandt

de første navne. Samme biskop kuldcastede også Ravns rejseplaner, idet han tilbød ham rektorstillingen ved Slagelse skole. Ravn tog imod tilbuddet, aflyste rejsen og blev en anset rektor i Slagelse i 12 år, inden han, der samtidig havde gjort sig bemærket som litterat, afsluttede sin løbebane som sognepræst i Ørslev og Bjerre. Stambogen blev kun en torso, med få indførsler fra april-maj 1640.

I anledning af sin afsked med Københavns universitet fik *Richard Hansen Nordhaus* fra Ribe i juli 1646 adskillige navne i sin stambog, som fulgte med ham under hans studier i de følgende år i Wittenberg, med besøg i Leipzig og Dresden. I den sidstnævnte by mødte han den 29. maj 1647 hofprædikanten hos den udvalgte prins Christian, magister *Gottfried Gesius*, der med sin herre var på vej til de bøhmiske bade; det var få dage før prinsens død på slottet Körbitz. I øvrigt er næsten alle indførsler af landsmænd; de sidste og afsluttende fra august 1648. Derefter rejste Nordhaus hjem, blev magister året efter og fik senere ansættelse som kapellan ved Vor Frue kirke i København.

Af danske adelsdamers stambøger indtager *Elsebeth Ulfeldts* album en særstilling. Hun var datter af rigskansleren Jacob Ulfeldt og søster til Corfitz Ulfeldt, og hun blev i april 1629 gift med Jesper Friis til Ørbæklunde, der efter længere tids krigervirksomhed havde trukket sig tilbage til sin gård. Stambogen begynder samme år og indledes af faderen og broderen Frans. I de følgende år og frem til 1662, kun afbrudt i kortere perioder under krigene, har stambogen været i brug ved adelige sammenkomster og familiefester, først og fremmest på Ørbæklunde og andre fynske gårde, men undertiden også i København og Jylland. Den sidste hilsen er skrevet 1675 af svigersønnen *Jacob Ulfeldt*, gift med hendes datter Karen. Efter hendes død videreførtes stambogen af datteren *Lisbeth Friis*.³⁵⁾

I den tidligere oversigt behandlede Dorte Gjæes stambog, som 1604 af ejeren blev foræret til niecen *Sophie Brahe*. Den har været i brug nogle få gange, navnlig i forbindelse med hendes giftermål, først 1604 med Peder Munk og efter hans død 1623 fire år senere med Malte Schested. Den sidste daterede indførsel i ejerindens levetid er af hendes niece *Margrete Marsvin* 20. november 1632 på Dronningborg. Sophie Brahe har i overensstemmelse med tidens skik brugt bogen til bønner og gudelige sentenser.

Tre af stambogsejerne kommer fra Norge. Den første, *Poul Trane* fra Stavanger, begyndte 1600 en studierejse, som bragte ham over universiteterne i Greifswald og Frankfurt a.d.O. til Wittenberg, hvor han blev

indskrevet i august 1602.³⁶⁾ Straks derefter anskaffede han en stambog, og deraf kan man se, at han i forsommeren 1603 rejste til København, men til efteråret atter drog udenlands, over Rostock og Leipzig til Jena, hvor han studerede til begyndelsen af 1606. Derefter gik rejsen over Strassburg og Genève til Frankrig med længere ophold i Paris i foråret 1607; i april var han på vej hjem til Stavanger. Også efter hjemkomsten blev bogen brugt hyppigt, både i hans rektortid i Oslo og fra 1611 i sognepræsteboligen i Nes på Romerike. Hans ved indbinding noget hårdhændet beskårne stambog indeholder en broget række indførsler, ofte illustrerede. Trane har benyttet en nederlandsk emblem bog, og mange af dens stik er bevaret, mens andre illustrationer er indklæbet.

Den senere præst i Trondheim *Lars Holgersen* begyndte sin stambog under studier i Wittenberg 1603-04 og fortsatte på en rejse, der over Nürnberg, Basel, Strassburg og Marburg bragte ham til de vigtigste tyske byer og læreanstalter, hvor han dog næppe fik lejlighed til længere tids ophold, idet han allerede i maj 1605 var tilbage i Rostock, hvor han var blevet immatrikuleret fire år før, og der slutter de udenlandske indførsler. Senere er bogens blanke blade blevet benyttet til personalhistoriske optegnelser, både af ejeren og hans efterslægt.³⁷⁾

Blandt dimitterede fra Herlufsholm 1634 er nordmanden *Iver Scholler*.³⁸⁾ Hans album indeholder 73 navne på skolekammerater, der i tiden 23. marts-1. april har indskrevet sig, ligefrem en lille elevfortegnelse over herlovianere fra denne tid.

Adskillige stambogsejere kommer fra Slesvig og Holsten. Fra Neustadt i Holsten stammer *Daniel Kröning*, der efter afslutningen af sin skolegang i Lübeck i begyndelsen af 1615 drog til Wittenberg og i den anledning anlagde en stambog. De fleste indførsler er fra denne by, som han forlod et par år efter sin magisterpromotion i foråret 1618 for at vende tilbage til Neustadt, hvor han en årrække virkede som diakon.

Kun et brudstykke er bevaret af den stambog, som Magstrup-præsten *Peder Wandal* har ejet. Den begynder med en indførsel af *Christian IV* 1618 og springer så frem til 1623, da Wandal rejste ud med Gunde Rosenkrantz og Laurids Ulfeldt, med indførsler fra Leiden i august og september. I november blev Wandal indskrevet i København, og der skrev både *Holger Rosenkrantz* og hans søn *Gunde* i april 1624 i stambogen. Samme år rejste Wandal ud for at fortsætte sine studier i Jena og Wittenberg. Herfra er der bevaret et par indførsler, de sidste er fra maj-juni 1628, bl.a. af Sorøakademiets hofmester *Just Hog*. Samme år blev Wandal sin faders eftermand i Magstrup, en stilling han beklædte, indtil han døde midt i Karl Gustav-krigenes ødelæggelser.³⁹⁾

*Nicolaus Køndig*⁴⁰⁾ fik sine første indførsler fra Haderslev i efteråret 1618, måske i anledning af hans afsked med skolen, idet både rektor *Dellew Mejer* og konrektor *Peter Nissen* er repræsenteret. Senere fortsattes stambogen i Haderslev og navnlig under studier i Wittenberg, som Køndig forlod i juli 1621. Fire år senere blev han pastor i Moltrup, og stambogen har fået enkelte senere tilføjelser, således under Wallensteins indfald af dennes krigsfolk, og den har også enkelte gange været i brug efter Køndigs afsættelse 1639. Efter hans død fandt stambogen stadig anvendelse, dels efter sit oprindelige øjemed, dels som optegnelsesbog.

*Paul Valentiner*⁴¹⁾ fra Flensborg indrettede 1620 i Helmstedt sin stambog i et ældre album med flere navne, hovedsagelig professorer fra samme by, hvor han selv havde studeret siden 1615. Hovedparten af tilskrifterne stammer imidlertid fra hans studier i Frankfurt a.d.O. 1622-25. Senere blev han advokat i Gottorp og rådmand i Flensborg.

Under sine studier ved gymnasiet i Hamburg anskaffede lægesønnen *Paul Moth*⁴²⁾ fra Flensborg en stambog, som fulgte ham under hans medicinske studier i Königsberg 1626-29. Derpå fortsatte han i København og begav sig 1632 til Nederlandene med længere ophold i Leiden. Allerede 1627 i Königsberg havde han påbegyndt en anden stambog, som blev brugt afvekslende med den første, dog således at fyrstelige og adelige fik fortrinsvis plads i den nye bog, mens gejstlige og nærmere venner skrev i den gamle. Efter et ophold hjemme 1634-35 tiltrådte Moth en ny studierejse, denne gang med den nye stambog i bagagen, over Nederlandene til England, derfra til Paris og videre til Italien med besøg i Rom og Napoli i efteråret 1636. En kort tid studerede han i Padova, fortsatte til Frankrig og derfra til Basel, hvor han tog doktorgraden i medicin, 1638 til Genève og Paris, hvor stambogen slutter under opholdet i foråret 1639. Ejeren blev senere livlæge for Frederik III.

Præstesønnen *Stephan Klotz* fra Lipstadt i Westfalen kom 1625 til universitetet i Marburg og begyndte året efter en stambog, som han fortsatte under sine studier i Rostock, men allerede 1628 ophører indførslerne. Hans nærmeste karriere lå i samme by, hvor han 1632 blev professor i teologi, og 1636 kaldte Christian IV ham til generalsuperintendent i den kgl. del af hertugdømmerne med bolig i Flensborg. Stambogen gik næsten samtidig over til *Johannes Jebesen*, søn af amtsforvalter Hans Jebesen i Sønderborg.⁴³⁾ Den nye ejer drog fra Rostock til Stettin, hvor han 1637 fik sine første indførsler. Derefter fulgte bogen ham under studier og ophold i en række byer. I 1639-40 var han i Danmark og opholdt sig da i Sorø, hvorfra han kom til Helmstedt og 1645 tog magistergraden i Rostock. Den sidste indførsel er fra en rejse til

Nederlandene samme sommer, hvor han bl.a. i Utrecht traf digteren og sprogrenseren *Philipp von Zesen*. Året efter blev Jebsen præst i Rendsborg, og 1648 knyttede han varigere bånd til stambogens første ejer, idet han giftede sig med Stephan Klotz' datter Eva. Stambogen blev senere videreført af deres søn Stephan.

Under sit ophold i Frankrig 1629-30 førte *Johannes von Jessen* fra Preetz stambog og samlede en række navne. Det fornemste blandt dem er *Hugo Grotius*, hvem han mødte i Paris i august 1629, og *Martin Opitz* næsten et år senere. På hjemvejen i august-september 1630 supplerede han disse bekendtskaber med navne fra Nederlandene og Bremen. Året efter kom han ud på en længere rejse, med Malte Juul, der blev sendt til Moskva for at forhandle om en handels- og søfartstraktat. En række af hans rejsefæller med *Malte Juul* i spidsen har i august-september 1631 i Moskva skrevet deres hilsener i bogen. Stambogen slutter for den første ejers vedkommende med indførsler fra Dresden i marts 1632, da han antagelig atter var ude som medlem af et gesandtskab. Stambogen blev senere ført af hans søn Johannes Richard.

I trediveårskrigen skyggede studierne henlagt til universiteter uden for krigsområderne. Lægestuderende *Matthias Nicolai* fra Kiel havde en stambog, som indeholder et stort antal studiefæller fra forskellige universitetsbyer, navnlig Königsberg, hvor bogen begynder 1632, samt Rostock og Greifswald. I 1638 kom han til Leiden, og indførslerne slutter i maj 1639 i Utrecht.

Kun et spredt indtryk byder det fragment, der er bevaret af den stambog, som har fulgt den senere sognepræst i Assens *Nicolaus Sass*,⁴⁴⁾ der stammede fra Haderslev, under hans studeringer, med de fleste indførsler fra Wittenberg 1632-33 og fra årene nærmest derefter, da han studerede i København. Men også Karl Gustav-krigene har efterladt sig spor i denne bog gennem en indførsel af magister *Peder Drejer*, sognepræst i Oxenvad og Jels, der den 23. juni 1657 som flygtning for de svenske tropper i Assens skrev en hilsen i sin kollegas stambog.

Rådmandssønnen *Andreas Ambders*⁴⁵⁾ fra Tønder havde allerede i nogen tid studeret teologi i Rostock, da han 1634 begyndte at samle sine læreres og kammeraters hilsener. Under sine fortsatte studier i Königsberg 1636-37 og i Helmstedt 1638-40 blev tilskrifterne yderligere suppleret, således at han 1642 kunne tiltræde rektorstillingen i sin fødeby med vished om, at de mange navne i stambogen borgede for hans kvalifikationer. De han senere blev præst i Burkal, og svenskerne kom til hans sogn, har stambogen været fremme, og enkelte krigsfolk har benyttet lejligheden til at supplere den med deres navne.

I Flemshude ved Kiel sad fra ca. 1586 og næsten 100 år frem præsteslægten Wagner. Dets sidste led – *Gottschalk Wagner* – ejede en stambog fra afslutningen af hans studier i Rostock 1635 og den derpå følgende rejse til Greifswald. Den fortsattes i de følgende år, da han var huslærer i Lübeck, indtil han 1639 kunne overtage præsteembedet i Flemshude. Senere har en feltpræst – *Anton Laymarius* fra Augsburg – indskrevet sit navn i oktober 1643, kort før de svenske troppers indmarch i Holsten.⁴⁶⁾

Ret fattig på navne er det album, som *August Giese*⁴⁷⁾ fra Husum anlagde 1636, kort før han begyndte sine studier i Rostock. Den fulgte ham senere til Königsberg og Helmstedt, som Giese forlod i juni 1644 for at overtage stillingen som stadssekretær i Husum, en stilling hans fader havde haft før ham.

Rådmandssønnen *Paul Petraus* fra Sønderborg begyndte sit album i efteråret 1637 ved sin afrejse fra Stettin, hvor han havde gået i skole i fem år. Langt de fleste indførsler stammer fra hans studietid i Königsberg 1641-43 og Wittenberg 1647-49. Derefter blev han sognepræst i Hojer, og bortset fra enkelte indførsler fra året efter stammer de senere fra krigsårene 1657-60, ofte ulæselige kragetæer af fremmede soldater, der under indkvartering eller besøg i præstegården har fået stambogen forevist med dens fylde af navne, deriblandt den berømte *Johann Amos Comenius*, der indskrev sig i Elbing den 27. maj 1643.⁴⁸⁾

I efteråret 1647 forlod *Hartwig Bensen*, søn af sognepræsten i Norderhastedt i Ditmarsken, Lübeck, hvor han formentlig har haft sin skolegang, idet både rektor *Sebastian Mejer* og prorektor *Heinrich Bangert* har skrevet en afskedshilsen i hans stambog, som dog først rigtigt kom i brug under studier i Wittenberg 1648-50. Senere besøgte Bensen Nederlandene og opholdt sig i Francker. I 1654 var han tilbage i Sachsen, og her slutter stambogen med indførsler fra Wittenberg i april.

Da *Friedrich Fabricius*⁴⁹⁾ i foråret 1649 drog til Rostock, havde han en stambog i sin bagage. Hans fader, generalsuperintendent Jacob Fabricius, var død for fire år siden, og hans moder døde samme år, så han mangler de i hertugdømmernes stambøger almindelige hilsener fra forældrene; men til gengæld har både hertug *Frederik* og en række høje embedsmænd, blandt dem faderens efterfølger *Johann Reinboth*, skrevet i hans album. Fra Rostock foretog Fabricius i sommeren 1650 en rejse til København. Senere studerede han i Helmstedt og besøgte herfra Osterwieck i Harzen, hvor han åbenbart havde familie. Her slutter stambogen i april 1656. Samme år blev han magister og året efter sognepræst i Frederiksstad.

I april 1649 blev teologistudenten *Matthias Wasmuth* fra Kiel immatri-

kuleret i Wittenberg. Hans bevarede stambog begynder året efter og fortsætter til 1653. Han blev i Wittenberg efter sin magisterpromotion i oktober 1651, og alle indførsler er fra denne by. Senere blev han professor i Rostock og kaldtes derfra til det nye universitet i hjembyen.

Til de danske stambøger må også regnes de, hvis ejere egentlig stammede fra andre lande, men på et eller andet tidspunkt trådte i dansk tjeneste og tog fast bopæl her i landet. Af sådanne haves fra denne periode fire. Den første har tilhørt *Philip Julius Bornemann* fra Bückeburg, og den begynder med indførsler fra 1618, da ejeren gik fra skolen i Stade til Helmstedt, fortsætter i Wittenberg, hvor der indføjedes mange illustrationer af studenterlivet, og den slutter 1624 i Oldenburg, hvor ejeren blev ansat i det grevelige kancelli. Et par år senere blev han kammersekretær hos hertug Frederik, den senere Frederik III, og 1629 sekretær i Tyske Kancelli. Den næste stambog ejedes af *Simon Paulli*, der allerede som barn havde været i Danmark med sin fader, der var livlæge hos enkedronning Sophie. Han vendte tilbage 1626 og blev hovmester for nogle unge adelsmænd på Sorø akademi. Tre år senere rejste han til Frankrig, hvor han opholdt sig hovedsagelig i Paris, men også foretog den sædvanlige tur til andre franske byer. Fra denne rejse stammer hans stambog, som senere fortsættes på rejsen til og under opholdet i Wittenberg og Leipzig, hvor de sidste rejseindførsler er gjort i oktober 1630. Dertil kommer enkelte senere tilskrifter, således fra Rostock, hvor han blev professor 1635. Fem år efter overtog han et ekstraordinært professorat i København og forblev fra da af i Danmark. I stambogen forekommer adskillige af tidens kendte navne, navnlig på lægevidenskabens område, men også andre videnskaber er godt repræsenteret; den nederlandske filolog *Claude Saumaise* (Salmasius) er det kronologisk sidste navn i bogen, indført den 22. september 1650, da denne var på vej til Sverige.

Endvidere har *Werner Meyer* fra Mark Brandenburg, Jørgen Seefelds bibliotekar på Ringsted kloster, efterladt sig en stambog. Han synes at være kommet til Danmark omkring 1638 og har haft sit ophold her i næsten tre årtier. En stor del af indførslerne er imidlertid afskrifter, måske af en anden eller af flere andre stambøger, og hans opholdssteder lader sig vanskeligt bestemme, men Ringsted synes at have været udgangspunktet for flere udenlandsrejser.⁵⁰⁾

Endelig bør nævnes *Hugo Lützwow* fra Mecklenburg, der allerede i 13-årsalderen kom til Danmark som hofpage og senere deltog i forskellige gesandtskaber, således 1641 i en sendelse til Regensburg. Derefter rejste han til Italien, hvor han under opholdet i Siena begyndte en stambog. Adskillige af hans rejsekammerater og standsfæller, navnlig i

Rom og Firenze, men også på den fortsatte rejse i Frankrig, har indskrevet sig. På grund af krigen vendte han 1644 tilbage til Danmark. Stambogen slutter egentlig i juli 1644 i Amsterdam, kun en indførsel er fra senere tid, af *Kjeld Krag* i december 1647 på Frederiksborg. Lützow forblev i dansk tjeneste, blev naturaliseret og fik den vigtige post som amtmand på Antvorskov.

Af fremmede med tilknytning til hertugdømmerne er Stephan Klotz nævnt ovenfor. Deuden er der rektorsonnen *Friedrich Klinge* fra Jever, der anlagde sin stambog under studierne i Bremen 1628. Fire år senere kom han til Slesvig som præceptor hos magister *Henrik Erdmann*,⁵¹⁾ diakon i Koldenbüttel, og blev der i de følgende tre år. Derefter blev han af *Axel Urup*, guvernør på Christianspris, kaldt til sekretær, og senere blev han amtsskriver. Med et besøg hjemme i Jever slutter hovedgruppen af indførsler, som suppleres 1645 af *Herman Kaas* i Lübeck og endelig 1650, da Klinge var blevet byskriver i Flensborg, af hans broder *Johann Klinge*, pastor i Süderbruck, og juristen dr. *Gerhard Frost*, forhenværende landsretsassessor i Livland.

Nogle få danske stambøger findes spredt i forskellige autografsamlinger. Der er Helsingør-studenten *Jacob Mikkelsen Greves* stambog fra hans rejse og ophold i Wittenberg 1619-20, hvis blade har kunnet opspores tre steder, der alle har forbindelse med Johann Fr. Noodt og hans samlinger. Blandt dennes autografer er der tillige bevaret blade fra tre slesvigske stambøger fra denne periode, nemlig fra *Johann Adolph Gutsloffs*⁵²⁾ med få indførsler fra Genève og Basel ca. 1619-20, fra *Henrik Harders*⁵³⁾ med talrige navne fra Rostock og Königsberg ca. 1636-43, mens den senere jurist og diplomat *Joh. Chp. Schönbach*⁵⁴⁾ fra Haderslev har adskillige tilskrifter fra Wittenberg, Leiden og Utrecht, hvor han studerede ca. 1636-41.

Enkelte danske stambøger fra denne periode findes desuden i andre samlinger. Nationalmuseet har således *Ole Worms* anden stambog fra tiden 1608-12,⁵⁵⁾ Rigsarkivet stambøgerne for *Eiler Gyldenstjerne* 1608-12 og *Joachim Grabow* ca. 1620, mens *Hans Poulsen Næstveds* album 1630-36 befinder sig i Ålborg Katedralskoles bibliotek.⁵⁶⁾ Endvidere kan nævnes *Mette Gjøes* bønnebog med stambogsindførsler 1617-30 i Karen Brahes Bibliotek i Odense.⁵⁷⁾ I privateje kendes to håndskrifter: *Vincens Steensens* stambog 1608-15 på Steensgård,⁵⁸⁾ og *Christian Nielsens* album 1643-45, som ejes af amanuensis Knud Prange.⁵⁹⁾

Andre stambøger er spredt i forskellige udenlandske samlinger. Kungl. Biblioteket i Stockholm har således *Johan Herman v. Hams* album 1620-23, Universitetsbiblioteket i Uppsala *Jørgen Bertelsen Taulovs* fra tiden 1633-

Farvelagt illustration til en indførsel dateret Paris 1642 i Franz Christoph Deublingers stambog, Thott 434 8°. Originalens størrelse.

59, mens *Oluf Hansen Slangerups* stambog 1616-24 er kommet til Biblioteka Narodowa i Warszawa.⁶⁰⁾ Af stambøger fra hertugdømmerne har The British Library (tidl. British Museum) en enkelt, som har tilhørt *Peter Saxonius* fra Husum og har været i brug 1610-18. *Bernhard Oelreich* fra Itzehoe har haft en stambog 1644-49, som nu befinder sig i USA, i Peabody Institute (Baltimore); en del stambogsblade til ham, formentlig fra samme stambog, er havnet i en autografsamling i landsbiblioteket i Hannover. Endelig bør der nævnes den usædvanlige stambog, *Adam Olearius* førte 1633-53, med mange indførsler fra hans persiske rejse, nu i privateje.⁶¹⁾

Udenlandske stambøger. Af de 43 udenlandske stambøger, hvis ejere ikke har slået sig ned i Danmark, er de fleste – 36 – kommet til Kgl. Bibl. med den Thottske samling, og deraf stammer de 29 fra C. F. Temlers bibliotek. Sydtykland er atter stærkt repræsenteret: hele 17 stambøger har forbindelse med området Nürnberg-Regensburg-Augsburg. Adskillige stambogsejere stammer fra Østrig og hører til de mange protestanti-

ske familier, der blev fordrevet under modreformationens fremstød i disse egne. Den fyldigste af disse stambøger har tilhørt *Matthæus Schmollius* fra Steyr, der mange år virkede som præst i Regensburg. I hans stambog har et stort antal exulanter, der drog igennem eller bosatte sig i Regensburg, skrevet deres hilsener. Schmollius synes desuden at have været interesseret i stambøgernes autografmæssige værdi; således købte han 1645 Joh. Wilh. Hofmanns stambog, som ligeledes indeholder mange navne fra disse egne.

Under trediveårskrigen måtte atter mange forlade deres hus og hjem og søge tilflugt andre steder; også religionsgrænserne undergik en forandring, som tvang mange præster ud på vandring, på søgen efter et nyt arbejdsfelt. En sådan exulant var *Bartholomæus Bell* fra Pfalz, der efter langvarig omflakken fik ny ansættelse i Kleve.

De langvarige forhandlinger i Osnabrück og Münster, som omsider gjorde en ende på krigen, afspejles også i stambøgerne. *Johann Jacob Hammann* har været med gennem længere tid 1646-48, mens *Sigismund Benedikt Moser* synes at have haft et kortere ophold 1648-49, men begge har fået hilsener fra mange fremmede udsendinge ved fredskonferencen.

Kun to udenlandske stambøger falder ejermæssigt uden for det tysk-østrigske område. Den ene har tilhørt en reformert teologistudent *Nicolaus Luthma* fra Groningen, der nogle år før trediveårskrigens udbrud har studeret i Bremen og Basel og i øvrigt foretog rejser til Praha og Paris. Et stort antal trosfæller har skrevet i hans stambog.

I svenske samlinger findes adskillige danske stambøger. En del af dem er kommet til Sverige som krigsbytte, andre gennem samlere. Kun enkelte synes at være gået den anden vej, således i denne periode stambogen for *Anders Hansson Säby* fra Småland, med indførsler 1617-20 fra Uppsala og andre svenske byer. Ejeren har også overværet Gustaf Adolfs kroning i oktober 1617 og senere mødt *Holger Rosenkrantz*, da denne i november 1620 opholdt sig i Sverige som Christian IVs repræsentant ved den svenske konges bryllup.

Ganske få udenlandske stambogsejere har besøgt Danmark. Således har *Jeronimus Pleninger* fra Nürnberg været her 1616. I forbindelse med det store bilager i København 1634 – brylluppet mellem den udvalgte prins Christian og den sachsiske prinsesse Magdalena Sibylla – kom mange udlændinge hertil, og mindet om besøget er blevet fastholdt i talrige stambøger. Det afspejles således i Jesper Hansens stambog, og blandt de udenlandske i *Joachim von Kleppens* album. Ejeren kom fra London og nåede over Gottorp frem i august. Hans ophold i Danmark strakte sig over tre måneder, og blandt de fornemste navne i hans

stambog er *Christian IV* og den polske gesandt *Nicolaus Korff*; den sidstnævnte er også repræsenteret i Jesper Hansens stambog.

Emanuel Block aflagde 1641 et besøg i Eutin og mødte der fyrstebiskoppen Johan af Slesvig-Holsten samt flere af hans embedsmænd. De talrigste indførsler til en udlænding i Danmark findes imidlertid i den stambog, som *Abraham Monachus* førte, men som siden er blevet splittet i en autografsamling. Det er dog muligt at rekonstruere hans rejserute: i slutningen af 1642 fra Jena over Husum og Flensborg til Fyn. Måske har han opholdt sig der under Torstensson-krigen, i hvert fald er de næste indførsler i Assens og Svendborg fra begyndelsen af 1645. Siden rejste han til Jylland, var i Århus i september 1646 og endelig i København 1647-48. Efter fredsslutningen i Tyskland er han åbenbart vendt tilbage og har 1653-54 indførsler fra flere sydtyske byer. I samme autografsamling findes der blade fra en anden stambog, som har tilhørt *Johann Förster*. Ejeren kom fra Jena i slutningen af 1649, men nåede dog ikke længere end til Gottorp, hvor han har opholdt sig i nogen tid og har fået mange indførsler, de fleste dateret 1654.

Det hænder, at enkelte navne under indførslerne er gjort ulæselige, enten ved radering eller gennem udstregning. Den enkleste måde var naturligvis at fjerne hele bladet, men det kunne indeholde et andet navn, som man gerne ville bevare. Årsagerne til denne selektive udslettelse af gamle bekendte kunne være forskellige, måske ville man ikke kendes ved berygtede personer, måske drejede det sig om folk, som var blevet ens dødelige uvenner og modstandere. I en enkelt stambog gælder dette forsøg på at tilsløre og fjerne en persons identitet selveste stambogsejeren, i dette tilfælde lægen *Nathan Voit* fra Zerbst. Da hans stambog er ført i begyndelsen af 1600-tallet, da det var ret almindeligt at nævne stambogsejeren ved navn i indførslerne, har det været nødvendigt at radere mange steder, med det resultat at stambogen blandt Templers håndskrifter optræder som anonym og i Kgl. Bibl.s katalog på grundlag af et indklæbet blad fra en anden stambog har været anført som tilhørende *Barthold Bülow*.

Sprog og indhold. I sproglig henseende ændrer indførslerne sig ret langsomt, og stadig flere tungemål finder anvendelse, almindeligvis dog kun som supplement til et grundprog, som regel latin. Således optræder nu efterhånden sprog fra Østersøprovinserne (estisk, lettisk, litauisk), fra Mellemeuropa (polsk, tjekkisk og ungarsk) og Balkan (kroatisk), alt imens indførsler navnlig på de romanske sprog – fransk, italiensk og spansk – bliver hyppigere og engelsk vinder frem. De klassiske sprog

holder sig som grundlag og udgangspunkt for de fleste indførsler, og de orientalske og mere eksotiske bliver benyttet af specialister som illustration af deres kunnen. Enkelte ynder at benytte så mange sprog som muligt, og rekorden synes at tilhøre den nederlandske jurist og hofpfalzgreve *Dethard Horst*, der i sine indførsler benytter sig af mere end ti forskellige sprog.⁶²⁾

Dansk indtager stadig en ret tilbagetrukket plads, selv om fremgangen er tydelig. Det bruges som før fortrinsvis af adelige, der på denne måde markerer deres valgsprog eller fremfører de sædvanlige livsfilosofiske betragtninger. Den senere viceadmiral og statholder i Norge *Niels Trolle* skrev således både 1618 og 1640:⁶³⁾

Helder will jeg mitt lifff ombere,
Helder will jeg all werden undvere,
End lide skade paa heder och æhre.

Palle Rosenkrantz skrev 1629 i London:⁶⁴⁾

Huad er werden ubestandig
och elendig
Sielden gaatt fører til hand:
Dett blomstrer som y dag skönt staar
Med hast forgaar:
Dett gode haffuer ey bestand.

Endelig kan anføres *Frans Rantzaus* version af den meget anvendte italienske sentens „Assai ben balla a chi la fortuna suona“, skrevet i maj 1643 i Padova i *Henrik Fuirens* stambog:

Dett er gott att pibe naar lycken vill danse.

I denne periode begynder også de borgerlige studenter at interessere sig for deres modersmål og anfører deres sentenser, først og fremmest valgsprog, oftere på dansk. Således møder vi gentagne gange bibelcitatet „Det er noch en hver dag hafver sin egen plage“ (Matt. 6,34), som *Rasmus Winding* benyttede som sit valgsprog.⁶⁵⁾

Gudsfrygten er som før dominerende, og de forskellige dyder berømmes. I de alvorlige tider synes hentydninger til kærligheden at være aftagende, mens tanker om døden indtager en større plads med almindelige sentenser som „memento mori“, „Æternitatem cogita“ og „Heute

På modstående side: Farvelagt stambogshilsen fra Johann Wolfgang a Bertolzhofen i Paul von Eybiswalds stambog, Thott 400 8°. Over billedet: „Glück und glass/ wie bald verbricht dass“. Originalens størrelse.

95
Blut und glaß.
Winstald ertrugt daß. 0

Hec p[er]u[er]sa scribebat pingit[ur] curabat
Johannes Wolfgangus a Berolichofen
in Treidenthor & Lautz et Kirchenekhen
Palatinus die 28 februarij Anno 1690
J. W. a. B.

mich, morgen dich“. Venskabet dyrkes i de ret svulstige tilegnelser, sjældnere i mere munter tone, som anslået af f.eks. *Detlev Andersen* fra Tønder, der 1647 i Rostock skrev til Emanuel Block:

Treuer Freund ein seltzam Gast
Den Melonen gleich zu schätzen
Fünffzig Körner mustu setzen
Eh' du einen guten hast.

Indførlernes rang er den sædvanlige: fyrster, adelige, høje embedsmænd, professorer og universitetslærere og til sidst gode bekendte og venner og studiekammerater.

Kendte og berømte navne går igen fra bog til bog med deres hastigt nedskrevne deviser. Kun en sjælden gang er sådan en indførelse en personlig hilsen, som regel nævnes ejerens navn ikke, og enkelte lærde professorer, f.eks. *Wolfgang Franz* i Wittenberg, har enten afskyet stambogskikken eller haft forrygende travlt, således at både stedet og datoen mangler, en meget kort – helst eetords – devise og navnet måtte være nok. Andre gør sig mere umage, således den lærde *Holger Rosenkrantz*, der i øvrigt foretrak græsk og forsøgte at variere sig i valget af passende bibelcitater.

Ved siden af de mange tyske professorer træder de nederlandske lærde stærkere frem, navnlig da disse lande nu blev både rejsemål og gennemgangsområde. Enkelte af dem er nævnt under de enkelte stambøger, men der bør dog fremhæves et navn, folkeretsfilosoffen, den landflygtige *Hugo Grotius*, der efter sin flugt fra dødsdommen i Holland for det meste opholdt sig i Paris. Der møder vi ham 1629 i Joh. v. Jessens stambog, året efter i Simon Paullis album, og 1643 skrev han en hilsen til August Mejer.

Stambogsindførelser er ikke altid egenhændige, sommetider ligner håndskriften så meget, at man skulle tro, at præceptorer lejlighedsvis også skulle virke som sekretærer for deres unge adelige herrer. En åbenlys substitut er Wilhelm, søn af universitetskansler *Gottfried Antonius* i Giessen, der 9. september 1616 på grund af sin faders sygdom skrev dennes indførelse i Anders Clausens stambog.

En typisk adelspræceptors stambog er *Joh. Clausbergers* album med dets mange våbentegninger og adelsnavne fra kredsen omkring familien Wolzogen, hos hvem ejeren var ansat. Desuden har astronomen *Johann Kepler* i september 1619 i Linz skrevet sin hilsen. Andre stambøger udskiller sig på andre måder. *Johann Wilhelm Hofmann* har en overgang været musiklærer, og hans stambog indeholder adskillige kompositioner.

Det hænder, at ønsket om at fastholde indtryk af kuriøse og mærkværdige personer resulterer i stambogstilskrifter. I Ole Worms stambog står under en farvelagt tegning, som forestiller en mand og to kvinder i datidens dragter, med store stive bogstaver ELISABETH SIMSON ANNO 1620. Hertil har Ole Worm tilføjet, at det var en englænderinde, som skrev dette med en pen, hun førte med munden, fordi hun manglede både hænder og fødder. Hun har åbenbart været på besøg i København, idet en lignende indførsel fra samme år findes i læge Jørgen Fuirens stambog. Desuden har Daniel Kröning truffet hende i 1617, antagelig i Wittenberg.⁶⁶) En anden indførsel i Ole Worms stambog er også ret bemærkelsesværdig. På et af de sidste blade står:

Glück vnd vnglück ist
 alle margen min fru stück
 Diss schrib zur früntlicher gedächtnus in Rom den 26. tag
 merzen Hans Gros von Lutzern vs dem Schwytserlandt der
 teütschen Natzyon antyqarius vnd Wurm Schnider Fürsten vnd
 Herren Riter vnd Knächten

Indførslen er ledsaget af en talende illustration: tegning af en orm (slange) med en kniv ved siden af. Den er skrevet 1609, og findes i nøjagtig samme form i Joh. Ludwig Geitzkoflers stambog. Bag dette navn står den berømteste fremmedfører i Rom på denne tid: schweizergardisten *Johann Hoch*, på italiensk *Giovanni Alto*.⁶⁷) Han virkede i Rom gennem et par menneskealdre, lige til sin død 1659, og om hans klientel får man et lille indtryk gennem hans stambøger, fire omfangsrige bind i Vatikanets bibliotek, med et stort antal danske navne. Hans speciale var at fortælle skrøner og narre enfoldige turister, og han skiltede åbent med det ved at betegne sig som „Wurmschneider“ dvs. spøgefugl. Således skrev han den 22. marts 1625 til Anton Erich Rentsch:

Ich bin alzeit willig vndt bereit,
 dass ich den ehrlichen deutschen einen wurm schneidt.

Tegninger og udstyr. Danske stambøger er stadig forholdsvis fattige på illustrationer, selv om rejserne i Sydeuropa synes at have inspireret og muliggjort en større udfoldelse på dette felt. *Poul Tranes* album indeholder således flere allegoriske billeder, således et lille maleri på lærred, en fremstilling af Kristi stridende kirke. *Axel Ulfstand* har bl.a. en tegning af Speyer 1615, *Jacob Fincke* flere topografiske illustrationer, navnlig fra Paris. Desuden har *Frans Rosenberg* enkelte fine akvareller. *Thomas Fuiren*

har fra Italien hentet en tegning af det venetianske dogeskib „Bucentoro“, som også forekommer i stambøger fra det 16. årh.

Det billedmæssige udstyr træder stærkere frem i mange udenlandske stambøger. Ved siden af de sædvanlige allegorier indeholder adskillige af dem kostumetegninger, situationsbilleder og forskellige topografiske motiver. *Paul von Eybiswald* har hentet mange gode motiver fra sin studietid i Tübingen 1613-14 og senere fra Frankrig. Omtrent samtidig har *Zacharias Plass* under sit ophold i Sydtyskland kunnet udsmykke sin stambog med adskillige folkelivsscener. Blandt de illustrationer, som findes i *Johann Hensels* album, er en tegning af en bro i Pont-à-Mousson, hvor han opholdt sig 1622. De fleste og de smukkeste tegninger har dog Markusridderen *Anton Erich Rentsch*; de fleste stammer fra hans Italiensrejse 1624-25, men også andre lande og byer er foreviget, således Paris og London. Desuden kan nævnes *Wolfgang Doblens* album, som dog begrænser sig til Augsburg og som desværre er temmelig fugtskadet, og *Franz Christoph Deublingers* stambog, hvis ejer i tiden 1640-48 opholdt sig hyppigt og længe i Paris og har flere smukke motiver fra denne by. Hos Deublinger og Rentsch er tegningerne ofte udført på pergamentblade, hvilket har været med til at bevare og fremhæve deres kvalitet.

Blandt de udenlandske ejere er der kun to kunstnere fra det sydtyske område, *Leobrand Hillmer* og *Samuel Peltz*. Begge har været en del omkring: Hillmer navnlig i Nederlandene ca. 1620-22, mens Peltz har opholdt sig i Østrig. Deres stambøger indeholder en lang række skitser og tegninger af deres kolleger i forskellige byer, til dels signeret og dateret, og udgør derved et væsentligt kunsthistorisk materiale, navnlig da de fleste kunstnere ikke synes at være kendt på anden vis. Der er indklæbet flere ældre tegninger, således i Hillmers stambog en fra 1573 fremstillende dogeskibet „Bucentoro“. Peltz har i sin stambog adskillige portrætter, fra hans ophold i Rom stammer en tegning af Colosseum, dateret 1628.

Endelig bør det nævnes, at *Jeronimus Plening* fra Nürnberg, der også har opholdt sig i København, foruden mange farvestrålende akvareller har en noget mere afdæmpet tegning fra 1618 af maleren *Isaac Isaacz*, der var født i Helsingør.

Adskillige af de nævnte stambøger indeholder marmorerede blade, dette gælder således både *Paul v. Eybiswalds* og *Zacharias Plass'*, desuden har *Joh. Chp. Geyher von Osterberg* sådanne blade i sit album. Den sidstnævnte stambog udmærker sig desuden ved sit pragtbind, nemlig per-

---

På modstående side: Akvarel af maleren Isaac Isaacz 1618 i Jeronimus Pleningers stambog, Ny kgl. Saml. 802 8°. Originalen måler 11,5 × 15,8 cm.

Five Hours: Anno, 618

gamentbind med kunstfærdige udskæringer. I denne periode er der i det hele taget endnu lagt temmelig stor vægt på indbindingen. De fleste stambøger har skindbind, de forskellige typer er repræsenteret, og udsmykningen, navnlig guldsnittet, er ret varierende. Pergamentbindet forekommer enkelte gange, især blandt de danske stambøger, og *Peder Charisius'* stambog består helt af pergamentsblade.

Afslutning. Inden for det behandlede tidsrum falder kulminationen af stambogsskikken i Danmark i det 17. årh., med de fleste rejseindførsler fra tiden 1610-40, hvorefter der indtræffer et markant fald. Der er tale om en voksende bredde i social henseende, hvilket betyder nye benytterkredse med nye anvendelsesmuligheder. Stambøgerne er stadig førstehåndskilder til at registrere kontakter ud over grænserne, til at give et billede af varierende kulturforbindelser, og samtidig muliggør de et indblik i de samtidige menneskelige idealers ønskeverden.

*Appendiks: Oversigt over ejere af stambøger og stambogsblade
fra tiden 1601-50 i Kgl. Bibl.*

Oversigten er udarbejdet efter samme retningslinier som den tilsvarende oversigt i F & F XXI, 1974, s. 36-44. Der henvises til følgende autografsamlinger: Thott 500,2° - 511,2° - 1059,2° - 1165,4° - 1291,4° - 1292,4°; desuden 392,8° (Joh. Itzsteins stb.), 433,8° (M. Schmollius' stb.) og 1280,4° (Joh. Chp. Geyher v. Osterbergs stb.). Disse samlinger indeholder tillige mange blade uden ejernavne.

Enkelte indklæbede blade er medtaget i de tilfælde, hvor ejerens navn nævnes. I Bernhard Lassæus' stb. (Thott 558a,8°) findes nogle blade 1602-03 fra Wittenberg og 1632-33 fra Wittenberg, Leipzig og Lübeck. De ældste stammer fra Johs. Lassæus' stb., som er omtalt i den tidligere oversigt (nr. 36). Foruden blade uden ejernavn, som i ret stort tal forekommer i autografsamlinger og en enkelt gang er indklæbet i nedenævnte stambøger, findes sådanne stambogsblade i andre håndskrifter, nemlig:

Langebeks excerpter 135,4° (prins Christian, 1612); smst. 191,4° (Lyon 1620) og 192,4° (Genève 1620), begge sidstnævnte blade hører hjemme i samme stambog. Abrahams autografsaml. 4°, nr. 1140 (Frans Jørgensen 1630).

1. *Ambders*, Andreas, rektor i Tønder, † 1687. Ca. 150 indførsler 1634-40, 1658 fra Rostock, Rendsborg, Tønder, Königsberg, Hamburg,

Rialtobroen i Venezia o. 1600. Akvarel i Zacharias Plass' stambog, Thott 1285 4°. Lidt formindsket.

Helmstedt o.a.st. Bag i bogen enkelte indførsler fra senere tid (o. 1706). – Prov.: Gave fra And. Chr. Ambders i Burkal til O. H. Møller 1746 (kat. nr. 26). – *NKS 357n, 8°*. Et blad indklæbet i N. B. Ambders' stambog, *Thott 549, 8°*.

2. *Arniseus*, Christian, bjergværksdirektør i Norge. 38 indførsler 1639-42 fra Franeker, Groningen, Leiden, Helmstedt og Glückstadt. Senere benyttet til afskrivning af vers på forskellige sprog. – *NKS 358, 8°*.

3. *Baccher*, Hans Rasmussen, sognepræst i Næstved, † 1663. 76 indførsler 1633-37, 1641-42 fra Rostock, Güstrow, Wismar, København, Sorø, Lübeck, Kiel, Ratzeburg og Eutin. – *NKS 358h, 8°*.

4. *Bartholin*, Caspar, læge, † 1629. 200 indførsler 1604-08 fra Wittenberg, Dresden, Praha, Jena, Leipzig, Herborn, Marburg, Leiden, Rostock,

NOTER

- (1) Det eneste kendte eksemplar findes i Universitetsbiblioteket i Erlangen (Ms. 2447) og er blevet benyttet af Daniel Coschwitz fra Liegnitz under hans studievandring 1606-16, men bogen må være betydelig ældre, idet den indeholder et navn fra Jena, indskrevet 1579. – (2) Personalh. Tidsskr. 6:IV, 1913, s. 208. – (3) Personalh. Tidsskr. 14:III, 1961, s. 159. – (4) Heinrich Schneider: Joachim Morsius und sein Kreis, Lübeck 1929. Sml. Personalh. Tidsskr. 15:I, 1969, s. 16. – (5) Den findes i Nationalmuseet og er indgående behandlet af H. D. Schepelern i: Kultur minder, ny række bd. IV, 1961, s. 19-54. – (6) Personalh. Tidsskr. 14:III, 1961, s. 160. – (7) Bjørn Kornerup: Biskop Hans Poulsen Resen I, 1928, s. 412 ff. – (8) A. Hofmeister: Die Matrikel der Universität Rostock III, Rostock 1895, s. 2. – (9) Eucharistica . . . Dn. Axelio Ulffstand . . . cum e superiore Germania inclutam urbem Rostochiensem transiret, trajecturus in patriam Daniam cum . . . Andrea Mandio informatore suo . . . scripta ab amicis. (Rostock 1615). – (10) Personalh. Tidsskr. 14:III, 1961, s. 162. – (11) Kirkeh. Saml. 5:V, 1909-11, s. 148, 250, 568. – (12) Personalh. Tidsskr. 14:III, 1961, s. 166. – (13) Kirkeh. Saml. 5:I, 1901, s. 284. – (14) Personalh. Tidsskr. 6:II, 1911, s. 38. – (15) G. L. Wad: Meddelelser om Rektorerne paa Herlufsholm, 1878, s. 58 ff. – (16) Kirkeh. Saml. 5:V, 1901-11, s. 579. – (17) Kirkeh. Saml. 5:V, 1901-11, s. 149. – (18) A. Øverås, A. E. Erichsen, Johan Due: Trondheim katedralskoles historie, 1952, Trondheim, s. 90 ff. – (19) Personalh. Tidsskr. 14:III, 1961, s. 165. – (20) Personalh. Tidsskr. 14:III, 1961, s. 167. – (21) Kirkeh. Saml. 5:V, 1909-11, s. 250.
- (22) Personalh. Tidsskr. 8:V, 1926, s. 123 ff., 299 f.; 9:I, 1929, s. 14 ff. – (23) Ifølge Danmarks Adels Aarbog (1886) uddøde slægten Basse (med et jægerhorn i skjoldet) 1633 med Joachim Frederik Basse. Stambogsindførslen er ledsaget af et våben med to jægerhorn i skjoldet. – (24) Personalh. Tidsskr. 4:I, 1898, s. 138. – (25) Kirkeh. Saml. 5:I, 1901, s. 759. – (26) Sml. Th. Thaulow: Lillie-Juulernes Slægtbog, 1925, s. 392 f. – (27) Ms. 1962, 8°. – (28) Personalh. Tidsskr. 14:III, 1961, s. 171. – (29) Sml. Vello Helk: Dänische Romreisen von der Reformation bis zum Absolutismus (i: Analecta Romana Instituti Danici VI, Kbh. 1971). – (30) Bjørn Kornerup: Lector theologiae Jens Poulsen Windings Vita, 1957 (Hist.-filos. Medd. udg. af Det Kgl. Danske Vidensk. Selsk., Bd. 37, Nr. 2). – (31) Personalh. Tidsskr. II, 1881, s. 193. – (32) Personalh. Tidsskr. II, 1881, s. 119. – (33) V. Helk, op. cit., s. 182. – (34) Personalh. Tidsskr. 9:V, 1933, s. 59. – (35) Sml. Emil Madsen i: Vor Fortid III, 1919, s. 367 ff. – (36) Personalh. Tidsskr. 14:III, 1961, s. 158. – (37) Oddvar Grønli i: Norsk Slekt hist. Tidsskr. II, 1930, s. 180 ff. – (38) Albert Leth og G. L. Wad: Meddelelser om Dimitterede fra Herlufsholm 1565-1875, 1875, s. 27. – (39) Carsten Petersen: Peder J. Wandal, 1924 (med flere indførsler afbildet, f.eks. s. 15, 18 f., 23).
- (40) Th. O. Achelis: Matrikel der schleswigschen Studenten 1517-1740, Kbh. 1966, nr. 1419. – (41) Achelis nr. 1317. – (42) Achelis nr. 1488. – (43) Achelis nr. 1909. – (44) Achelis nr. 1708. – (45) Achelis nr. 1732. – (46) Han var 1635-40 præst ved den tyske menighed i Göteborg, se C. W. Skarstedt: Göteborg Stifts herdaminne, Gbg. 1948, s. 64. – (47) Achelis nr. 1940. – (48) Achelis nr. 2081. – Stambogen nærmere beskrevet af Th. O. Achelis i: Schriften des Vereins für Schleswig-Holsteinische

Kirchengeschichte 2:VIII, 1927, s. 423-429. – (49) Achelis nr. 2320. – (50) Sml. Hist. Tidsskr. 2:I, 1856, s. 223 ff. – (51) Hans stambog 1612-19 er bevaret i The Bodleian Library, Oxford, Ms. Rawl. D. 937. – (52) Achelis nr. 1292. – (53) Achelis nr. 1927. – (54) Achelis nr. 1891. – (55) Se ovf., note 5. – (56) Ms. 217. Udtog af Bjørn Kornerup i Kirkeh. Saml. 7:II, 1954-56, s. 14-22. – (57) Sml. Vor Fortid III, 1919, s. 372f. Samme bibliotek har endnu en bønnebog med få indførsler 1596-1601; den har tilhørt Giese Brockenhuus, sml. Anne Riising: Katalog over Karen Brahes Bibliothek i Landsarkivet for Fyn. Håndskriftsamlingen, 1956, s. 30f. (Ms. A IV, 17 og 18).

(58) Afskrift (af Tyge Becker) i Kgl. Bibl., NKS 2662,4°. – (59) Antagelig findes der endnu flere stambøger fra denne tid i privateje. Således er det ikke lykkedes mig at opspore Laurids Bordings (1610-77) stambog, som 1871 blev solgt på auktion efter Henrik Krøyer, se Fortegnelse over . . . Henrik Krøyer's Bogsamling, Første Afd., 1871, nr. 588b: „Lars Bordings Reisebog. Tvær 8, indeholdende Autogramer af Ole Worm, Thomas Bartholin, Kai Lykke m.Fl.“. – (60) Udførligt behandlet af Vello Helk i Personalh. Tidsskr. 15:I, 1969, s. 13-35. – (61) Af ældre danske stambøger i udenlandske samlinger kan foruden de i F & F XXI, 1974, s. 12 nævnte anføres Johan Isaksen Pontanus' album med indførsler 1592-1627 i Bibliothéque Nationale i Paris og Tyge Tygesen Brahes stambog 1599-1627 i Nationalmuseets bibliotek i Praha (mikrofilm af begge i Kgl. Bibl., Ms. micro 724 og 2027). – (62) De fleste sprog forekommer i hans indførsel i Nic. Luthmas stb., f. 52 (Wittenberg 10.6.1613), men allerede i Casp. Bartholins stb., f. 143, (Wittenberg 29.8.1607) benyttede han 11 forskellige sprog. – (63) Heidelberg 20.11.1618 (Anders Clausens stb., f. 184 v) og København 21.4.1640 (Hans Mikkelsen Ravns stb., f. 56). – (64) Axel Juuls stb., f. 7. – (65) F.eks. i Henrik Fuirens stb. I, f. 272. – (66) Indførslen i Ole Worms stambog er gengivet i: Ex Bibliotheca Universitatis Hafniensis, 1920, s. 184. – Hun skrev desuden 3.5.1616 i Bremen i Johs. Opsimathes' stb., The British Library, London, Ms. Egerton 1220, f. 205 v (med tilføjelse: Lingua haec scripsit). – (67) Paul M. Krieg: Hans Hoch/Giovanni Alto, ein schweizerischer Fremdenführer in Rom des 17. Jahrhunderts (Römische Quartalschrift 48, 1953, s. 225-236); sml. Vello Helk, op. cit., s. 110 ff.

gamentbind med kunstfærdige udskæringer. I denne periode er der i det hele taget endnu lagt temmelig stor vægt på indbindingen. De fleste stambøger har skindbind, de forskellige typer er repræsenteret, og udsmykningen, navnlig guldsnittet, er ret varierende. Pergamentbindet forekommer enkelte gange, især blandt de danske stambøger, og *Peder Charisius'* stambog består helt af pergamentsblade.

Afslutning. Inden for det behandlede tidsrum falder kulminationen af stambogsskikken i Danmark i det 17. årh., med de fleste rejseindførsler fra tiden 1610-40, hvorefter der indtræffer et markant fald. Der er tale om en voksende bredde i social henseende, hvilket betyder nye benytterkredse med nye anvendelsesmuligheder. Stambøgerne er stadig førstehåndskilder til at registrere kontakter ud over grænserne, til at give et billede af varierende kulturforbindelser, og samtidig muliggør de et indblik i de samtidige menneskelige idealers ønskeverden.

*Appendiks: Oversigt over ejere af stambøger og stambogsblade
fra tiden 1601-50 i Kgl. Bibl.*

Oversigten er udarbejdet efter samme retningslinier som den tilsvarende oversigt i F & F XXI, 1974, s. 36-44. Der henvises til følgende autografsamlinger: Thott 500,2° - 511,2° - 1059,2° - 1165,4° - 1291,4° - 1292,4°; desuden 392,8° (Joh. Itzsteins stb.), 433,8° (M. Schmollius' stb.) og 1280,4° (Joh. Chp. Geyher v. Osterbergs stb.). Disse samlinger indeholder tillige mange blade uden ejernavne.

Enkelte indklæbede blade er medtaget i de tilfælde, hvor ejerens navn nævnes. I Bernhard Lassæus' stb. (Thott 558a,8°) findes nogle blade 1602-03 fra Wittenberg og 1632-33 fra Wittenberg, Leipzig og Lübeck. De ældste stammer fra Johs. Lassæus' stb., som er omtalt i den tidligere oversigt (nr. 36). Foruden blade uden ejernavn, som i ret stort tal forekommer i autografsamlinger og en enkelt gang er indklæbet i nedenævnte stambøger, findes sådanne stambogsblade i andre håndskrifter, nemlig:

Langebeks excerpter 135,4° (prins Christian, 1612); smst. 191,4° (Lyon 1620) og 192,4° (Genève 1620), begge sidstnævnte blade hører hjemme i samme stambog. Abrahams autografsaml. 4°, nr. 1140 (Frans Jørgensen 1630).

1. *Ambders*, Andreas, rektor i Tønder, † 1687. Ca. 150 indførsler 1634-40, 1658 fra Rostock, Rendsborg, Tønder, Königsberg, Hamburg,

Rialtobroen i Venezia o. 1600. Akvarel i Zacharias Plass' stambog, Thott 1285 4°. Lidt formindsket.

Helmstedt o.a.st. Bag i bogen enkelte indførsler fra senere tid (o. 1706). – Prov.: Gave fra And. Chr. Ambders i Burkal til O. H. Møller 1746 (kat. nr. 26). – *NKS 357n, 8°*. Et blad indklæbet i N. B. Ambders' stambog, *Thott 549, 8°*.

2. *Arniseus*, Christian, bjergværksdirektør i Norge. 38 indførsler 1639-42 fra Franeker, Groningen, Leiden, Helmstedt og Glückstadt. Senere benyttet til afskrivning af vers på forskellige sprog. – *NKS 358, 8°*.

3. *Baccher*, Hans Rasmussen, sognepræst i Næstved, † 1663. 76 indførsler 1633-37, 1641-42 fra Rostock, Güstrow, Wismar, København, Sorø, Lübeck, Kiel, Ratzeburg og Eutin. – *NKS 358h, 8°*.

4. *Bartholin*, Caspar, læge, † 1629. 200 indførsler 1604-08 fra Wittenberg, Dresden, Praha, Jena, Leipzig, Herborn, Marburg, Leiden, Rostock,

Lübeck, Helmstedt, Zerbst, Nürnberg, Altdorf, Giessen, Heidelberg, Basel, Strassburg o.a.st. 9 våbentegninger og 1 anden ill. – *NKS 359,8°*.

5. *Bartholin*, Caspar, dr. jur., † 1670. 30 indførsler 1643-44 fra Padova, Venezia, Rom, Napoli og Amsterdam. 8 våbentegninger. – *NKS 501,8°*.

6. *Bell*, Bartholomaeus, fra Mosbach, præst i Wollmersheim/Pfalz, exulant, senere præst i Kleve. Ca. 290 indførsler 1627-32, 1647-48 fra Basel, Zürich, Lausanne, Bern, Genève, Lyon, Paris, Leiden, Haag, Delft, Zweibrücken, Strassburg, Essen o.a.st. – *Thott 373,8°*.

7. *Bensen*, Hartwig, fra Ditmarsken. 76 indførsler 1648-54 fra Lübeck, Wittenberg, Francker, Leipzig og Jena. Prov.: Joh. Melch. Krafft, nr. 26. – *Kall 671,8°*.

8. *Block*, Emanuel, fra Stralsund. 94 indførsler 1629-57, 1675 fra Praha, Lübeck, Güstrow, Rostock, Eutin, Stettin, Schwerin, Danzig o.a.st. 1 våbentegning og 8 andre ill. – Prov.: Temler s. 366 nr. 39. – *Thott 412,8°*.

9. *Blume*, Andreas, fra Wittenberg. 140 indførsler 1614-39 fra Wittenberg, Leipzig, Dresden, Berlin, Frankfurt a.d.O., Friedland og Zerbst. 13 våbentegninger, 2 andre ill. samt tre stik. – Prov.: Temler s. 366, nr. 29. – *Thott 403,8°*.

10. *Bornemann*, Philipp Julius, fra Bückeburg, kancellisekretær, † 1652. 98 indførsler 1618-23 fra Stade, Helmstedt, Wittenberg, Lüneburg og Oldenburg. 30 våbentegninger og 5 andre ill. – *NKS 362,8°*.

11. *Brahe*, Sophie Pedersdatter, g. 1° 1604 m. Peder Munk, 2° 1627 m. Malte Sehested, † 1638. Enkelte indførsler til hende ca. 1604-32 i Dorte Gjoes' stb., *Thott 155,8°*, sml. F & F XXI, 1974, s. 39.

12. *Brochmand*, Hans Rasmussen, fra Køge, professor, † 1638. 45 indførsler 1617-18 fra Wittenberg og Rostock. – Prov.: O. H. Møller nr. 17 (gave fra Joh. Mule, sognepræst i Nørre Broby). – *NKS 363c,8°*.

13. *Brochmand*, Jacob Rasmussen, fra Køge, rektor på Herlufsholm, † 1621 (?). 13 indførsler 1614-17 fra Strassburg, Heidelberg, Genève og Saumur. 7 våbentegninger og 1 anden ill. Senere af en datter (f. 1648) af Ole Borchs broder Claus Olufsen Borch benyttet til optegnelser om hendes liv, bønner, salmer o.l. Indeholder desuden en liste over franske ordspog med oversættelse til tysk og dansk og til sidst en række lægeråd. – *NKS 369,8°*.

14. *Bülow*, Barthold. Stambogsblad 1602 fra Strassburg og 1605 i Nathan Voits stb., *Thott 1287,4°*.

15. *Charisius*, Peder, diplomat, † 1683. 87 indførsler 1638-39 fra Padova, Venezia, Bologna, Loreto, Rom, Napoli, Malta, Firenze, Genova, Orléans og Paris. – *Thott 551,8°*.

16. *Clauder*, Jacob, fra Altenburg, superintendent i Delitzsch, † 1669. Stambogsblade ca. 1641-44 fra Jena og Dresden i *Thott 1291,4°*.

17. *Clausberger*, Joh., fra Thurndorff/Oberpfalz. 116 indførsler 1612-36, 1645 fra Praha, Meissen, Dresden, Halle, Magdeburg, Linz, Wien, Bayreuth, Würzburg, Kulmbach o.a.st. 21 våbentegninger. På første blade ejerens levned på grundlag af stambogens indførsler, bag i bogen register med samme hånd. – *Thott 1277,4°*.

18. *Clausen*, Anders, rektor i Trondheim, † 1652. 193 indførsler 1614-21 fra København, Herborn, Marburg, Giessen, Frankfurt a.M., Leipzig, Strassburg, Heidelberg, Francker, Haag, Leiden, Bremen, Paris o.a.st. 12 våbentegninger. – Tilføjes af Christian Borch om hans universitetsstudier 1729-30. – Senere ejere: Christian Borch 25.9.1731 (præst i Uby), „Niels Owesen Wæml. Anno 1778“ (tilføjet i bindets midterskjold). – *Thott 553,8°*.

Corvinus, se Ravn.

19. *Decker*, Johann Stephan, præst i Königstein, † 1652. 46 indførsler 1640-47 fra Nürnberg og Altdorf. 6 våbentegninger og 4 andre ill. Senere benyttet af en stud. jur. med 4 indførsler 1660-66 fra Regensburg, Jena, Bremen og Wien. – Prov.: Temler s. 367 nr. 75. – *Thott 441,8°*.

20. *Demetrius*, Paul, fra Frankfurt a.M. 116 indførsler 1609-13 fra Sedan, Saumur, Bourges, Paris, Calais, London, Rotterdam, Amsterdam, Leiden, Haag o.a.st. 2 våbentegninger, 15 portrætstik og enkelte indklæbede autografer. – Prov.: Fra Kongens Håndbibliotek 1954. – *NKS 972,8°*.

21. *Deublinger*, Franz Christoph, fra Speyer. 104 indførsler 1638-48, 1652, 1666 fra Speyer, Frankfurt a.M., Köln, Haag, Paris, Tours, Lyon, Strassburg, Heidelberg o.a.st. 19 våbentegninger og 43 andre ill. – Prov.: Temler s. 367 nr. 68. – *Thott 434,8°*.

22. *Dobler*, Wolfgang, fra Augsburg. 16 indførsler 1631-34 fra Augsburg. 8 våbentegninger og 15 andre ill. – Prov.: Temler s. 365 nr. 9. – *Thott 1286,4°*.

23. *Dorbeck*, Jacob, fra Preussen. Stambogsblad 1609 fra Bologna (Ole Worm) i *NKS 2850,4°*.

24. *Duop*, Søren Mikkelsen. 28 indførsler 1617 fra København og Wittenberg. Benyttet Nic. Reusnerus: *Emblemata* (1581). – Senere ejer: Balthazar Thomæ Alburgius Anno 1627. – *Kat 77II, 159,8°*.

25. *Egloffstein*, Hans Georg v. Stambogsblade ca. 1603-05 fra Praha og Wien i *Thott 1165,4°*.

26. *Elswitz* (Elswich), Georg v., fra Schönwalde. Stambogsblade ca. 1609-20 fra Orléans o.a.st. i *Thott 1291,4°*.

27. *Erthal*, Georg Wilhelm v. Stambogsblade ca. 1616-19 fra Bourges, Lyon, Valence og Avignon i *Thott 1165,4°*, *Thott 392,8°* og *Thott 433,8°*.
28. *Eulenow*, Christian v., rådmænd i Flensborg, † 1634. Stambogsblad 1605 fra København (Jonas Charisius) i *Langebeks excerpter 202,4°*.
29. *Eybiswald*, Paul v., fra Steiermark. 103 indførsler 1608-15, 1634 fra Lauingen, Augsburg, Tübingen, Lyon, Montpellier, Saumur, Paris o.a.st. 46 våbentegninger og 20 andre ill. – Prov.: Temler s. 366 nr. 26. – *Thott 400,8°*.
30. *Fabricius*, Friedrich, sognepræst i Frederiksstad, † 1703. 77 indførsler 1649-56 fra Slesvig, Bordesholm, Rostock, København, Neumünster, Helmstedt og Osterwieck. 2 våbentegninger og 7 andre ill. (delvis ødelagt). – Prov.: Temler s. 367 nr. 60. – *Thott 555,8°*.
31. *Fincke*, Jacob, matematiker, † 1663. 110 indførsler 1619-23 fra Herborn, Genève, Chambéry, Lyon, Orléans, Bourges, Saumur, Angers, Paris, Altdorf, Nürnberg, Strassburg, Cambridge, London, Amsterdam, Frankfurt a.M. o.a.st. 26 våbentegninger, 4 stik og 10 andre ill. – *GKS 3650,8°*.
32. *Fischer*, Julius, fra Braunschweig, læge. 33 indførsler 1647-69, 1708 fra Wittenberg, Halle, Braunschweig o.a.st. Flere indførsler foran og bagi på halvt beskårne blade. – *Thott 376,8°*.
33. *Flusshardt*, Eva Elisabeth v., fra Østrig. Ca. 80 indførsler 1645-54, de fleste fra Thal. – Prov.: Temler s. 367 nr. 79. – *Thott 445,8°*.
34. *Friis*, Christian Nielsen, rektor i Ribe, † 1653. 71 indførsler 1608-12 fra Strassburg, Ulm, Dresden, Wittenberg, Ribe og København. – Prov.: Danske Selskab, foræret af provst Terpger 1748; exlibris med initialer „MCNF“ på indersiden af forpermen. – *NKS 370,8°*.
35. *Fuiren*, Henrik, læge, legatstifter, † 1659. Stambog I: 100 indførsler 1640-45 fra Padova og Venezia. 6 våbentegninger. – Stambog II: 125 indførsler 1629-45 fra København, Leiden, Amsterdam, Franeker, Rotterdam, Utrecht, Paris, Lyon, Padova, Rom, Milano, Basel o.a.st. 2 våbentegninger. – Prov.: Mus. Klevenfeld., s. 255 nr. 25-26. – *NKS 372-373,8°*.
36. *Fuiren*, Jørgen, læge og botaniker, † 1628. 41 indførsler 1603-06, 1620 fra Ancona, Rom, Napoli, Padova, Basel og Strassburg. – Prov.: Mus. Klevenfeld., s. 255 nr. 24. – *Kall 672,8°*.
37. *Fuiren*, Thomas, samler og legatstifter, † 1673. Stambog I: 81 indførsler 1635-39 fra København, Helsingør, Franeker, Leiden, Rotterdam, Dordrecht, Utrecht, Amsterdam, Paris o.a.st. 1 våbentegning og 1 anden ill. – Stambog II: 72 indførsler 1639-46 fra Paris, Padova, Rom, Napoli, Firenze, Milano, Venezia, Innsbruck, Basel, Speyer, Strassburg,

Genève o.a.st. 2 våbentegninger og 1 anden ill. – Prov.: Mus. Klevenfeld., s. 255 nr. 27-28. – *Thott 561-562,8°*.

38. *Förstelius* (Förschlin), Christoph, „kornforvalter“, Regensburg. Stambogsblade 1618-23 fra Regensburg i *Thott 392,8°*.

39. *Förster*, Johs., fra Röda (?). Stambogsblade ca. 1647-54 fra Jena, Wittenberg og Slesvig i *Thott 1291,4°*.

40. *Geitzkoffer*, Joh. Ludwig, fra Augsburg. 66 indførsler 1607-09, 1642, 1652-56 fra Siena, Pisa, Lucca, Firenze, Rom og Augsburg. – 5 våbentegninger. – Prov.: Temler s. 365 nr. 21. – *Thott 395,8°*.

41. *Genghofen*, Carl Const. Ulrich v., fra Wien. Stambogsblade ca. 1640 i *Thott 1280,4°*.

42. *Gera*, Joh. Chp. v. Stambogsblade ca. 1612 fra Strassburg i *Thott 1165,4°*.

43. *Gera*, Wilhelm v. Stambogsblade ca. 1613 fra Strassburg i *Thott 1165,4°*.

44. *Gera*, Wolfgang Jacob v. Stambogsblad 1611 (Strassburg), 1632 i Leobrand Hillmers stb., *Thott 1289,4°*.

45. *Geyher von Osterberg*, Joh. Chp., til Intzersdorf og Lersdorf. Ca. 90 indførsler, dels til ejeren 1605-06 fra Liegnitz o.a.st., dels indklæbede blade med våbentegninger fra andre stambøger (fortsættelse af samlingen i *Thott 1165,4°*, se F & F XXI, 1974, s. 14) 1579-1640 (ejere Joh. Chp. Kaufmann ca. 1580-83, Carl Constantin Ulrich v. Genghofen ca. 1640, desuden flere blade uden ejernavne). 92 håndtegnede våben, 8 andre ill. og flere indklæbede stik. – Prov.: Temler s. 365 nr. 2. – *Thott 1280,4°*.

46. *Giese*, August, stadssekretær i Husum, † 1697. 35 indførsler 1636-45 fra Lübeck, Hamburg, Rostock, Gottorp, Husum, Königsberg og Helmstedt. – Prov.: O. H. Moller nr. 31 (gave fra archidiakon Joh. Hinr. Söncksen i Husum 1752). – *NKS 374b,8°*.

47. *Gravius*, Conrad, fra Osnabrück, læge. 134 indførsler 1621-25 fra Osnabrück, Rostock, Hamburg, Wismar og Greifswald. 5 våbentegninger og 1 anden ill. – Prov.: Temler s. 367 nr. 73. – *Thott 439,8°*.

48. *Greve*, Jacob Mikkelsen, sognepræst i Fulltofte (Skåne), † 1656. Stambogsblade ca. 1619-20 fra Helsingør, Rostock, Helmstedt, Wittenberg, Leipzig og Dresden i *Thott 500,2°*, *Thott 1059,2°* og *NKS 1289d,4°*.

49. *Guntsch*, Aegidius, fra Brieg/Schlesien. 70 indførsler 1638-39, 1643 fra Frankfurt a.d.O., Berlin, Wittenberg, Leipzig, Görlitz og Seichau. – 2 ill. – Prov.: C. J. Paritius; Temler s. 366 nr. 52. – *Thott 424,8°*.

50. *Gutsloff*, Joh. Adolph, fra Slesvig. Stambogsblade ca. 1619-20 fra Genève og Basel i *Thott 1059,2°*.

51. *Hammann*, Joh. Jac., fra Regensburg. 156 indførsler 1646-49 fra Osnabrück, Münster og Jena. 1 våbentegning. – Prov.: Temler s. 367 nr. 80. – *Thott 446,8°*.

52. *Hammann*, Joh. Thom., fra Kaltenthal/Pfalz. 23 indførsler 1616, 1630, 1637 fra Jena og Leipzig. 2 våbentegninger. – Prov.: Temler s. 366 nr. 27. – *Thott 401,8°*.

53. *Hammer*, Eusebius. Stambogsblade ca. 1604-08 fra Wittenberg, Swerdborg og Wels i *Thott 1165,4°* og *Thott 433,8°*.

54. *Hamsfort*, Cornelius, apoteker, Odense, † 1640. Fragment med 27 indførsler 1618-20 fra Basel, Strassburg og Tübingen. 1 våbentegning. – Tillige benyttet til familieoptegnelser 1624-1819, af Anders Jacobsen Smed, † 1676, og hans efterkommere, bl.a. Richard Andersen, Richard Madsen Holm, † 1792, og Niels Andreas Colding. – Prov.: Gave fra sproglærer Fritz Larsen, Esbjerg, 1891. – *NKS 419,8°*.

55. *Hanold*, Aug., fra Nürnberg. Stambogsblade ca. 1621 fra Nürnberg i *Thott 1165,4°*. – Flere blade i Erik Wallers saml., Uppsala UB.

56. *Hansen*, Jesper, sognepræst i Skanderborg, † 1679. 66 indførsler 1629-35 fra Odense, Sorø, København, Franeker, Groningen, Emden, Amsterdam, Oxford, Leiden, Hamburg og Paris. – Prov.: „E libris Christophori Wöldike Helsingora-Dani“; gave fra denne til O. H. Møller 1742 (kat. nr. 24). – *NKS 379f,8°*.

57. *Harder*, Henrik, fra Flensborg, sognepræst i Ravnkær (Rabenkirchen). Stambogsblade ca. 1636-43 fra Rostock, Flensborg og Königsberg i *Thott 500,2°* og *Thott 1059,2°*.

58. *Haverus*, Lazarus, fra Graz. Stambogsblade ca. 1610 i *Thott 1165,4°*. – Flere blade i Erik Wallers saml., Uppsala UB.

59. *Held*, Justus, fra Nassau. Stambogsblade ca. 1612 fra Heidelberg i *Thott 1291,4°*.

60. *Henne*, Valentin, fra Thüringen, rektor i Lauingen. Stambogsblade ca. 1605-20 fra Wien, Linz, Clam og Lauingen i *Thott 1165,4°*, *Thott 392,8°* og *Thott 433,8°*. – Flere blade i Erik Wallers saml., Uppsala UB.

61. *Hensel*, Joh., fra Zell/Trier, jurist. 96 indførsler 1622-32 fra Pont-à-Mousson, Trier, Speyer, Augsburg, Mainz, Köln, Regensburg, Louvain o.a.st. – 50 våbentegninger og 13 andre ill. – Prov.: „Hic liber spectat ad me Joannem Barcolandt (?) Rhetorem 1729“. – *Thott 377,8°*.

62. *Hillmer*, Leobrand, fra Regensburg, billedhugger. Ca. 90 skitser og tegninger, til dels signeret og dateret, herunder adskillige ældre (1573, 1608, 1610) indklæbet, med enkelte indførsler 1618-38, 1650 fra Nürnberg, Regensburg, Amsterdam, Bruxelles o.a.st. Indklæbet stambogsblad

til Wolfgang Jacob v. Gera 1611, 1635. – Prov.: Temler s. 365 nr. 13. – *Thott 1289,4°*.

63. *Hofmann*, Johann Wilhelm, fra Neumarkt/Pfalz, præst i Lichtenau/Ansbach. 219 indførsler 1607-27 samt enkelte indklæbede autografer fra Regensburg, Altdorf, Nürnberg, Wien, Burgstall, Lichtenau o.a.st. – 62 våbentegninger og 4 andre ill. – Senere ejere: „Comparavit me sibi Ratisbonæ 1645 Matthæus Schmollius“; C. F. Temler, København 16.10.1767 (Temler s. 366 nr. 25). – *Thott 399,8°*.

64. *Hohenkircher*, Georg Ehrenreich. Stambogsblade ca. 1629-44 fra Pappenheim, Nördlingen, Schwäbisch Hall og Bratislava i *Thott 1165,4°*.

65. *Holgerson*, Lars, præst i Trondheim, † 1629. 110 indførsler 1603-05, 1625 (1719) fra Wittenberg, Leipzig, Jena, Nürnberg, Augsburg, Ulm, Tübingen, Basel, Strassburg, Heidelberg, Marburg, Hamburg, Lübeck, Rostock, Åfjord o.a.st. 1 våbentegning. Med personalhistoriske optegnelser af L. H. 1606-30 og af og om Sthen Wirthmann 1661-1726. – Benyttet Nic. Reusnerus: *Icones sive imagines virorum literis illustrium* (1590), med indskudte hvide blade. – Litt.: Oddvar Grønli i: *Norsk Slektsthist. Tidsskr. II* (1930), s. 180ff. (med litteraturhenvisninger). – *Thott 563,8°*.

66. *Hübner*, Joachim. Stambogsblade ca. 1635 fra Leiden i *Thott 1292,4°*.

67. *Jebsen*, Johannes, sognepræst i Rendsborg, † 1677. 75 indførsler 1637-45 fra Stettin, Rostock, Flensborg, Køge, Sorø, Helmstedt, Utrecht, Leiden og Amsterdam. 1 våbentegning. Se: *Klotz*, Stephan.

68. *Jessen*, Johannes v., fra Preetz. 83 indførsler 1629-32 fra Rouen, Paris, Blois, Angers, Amsterdam, Leiden, Bremen, Hamburg, Moskva, København og Dresden. 1 våbentegning. – Senere benyttet som stambog af Joh. Rich. v. Jessen i Jena 1733. – Prov.: Dedikation af Joh. Chp. Winckler fra Leipzig til C. F. Temler, Krempe 25.5.1776; Temler s. 365 nr. 15. – *Thott 1941,4°*.

Johannis, Caspar, se *Hansen*, Jesper.

69. *Johnin*, Elisabeth. Stambogsblad 1605 fra Leipzig i Nathan Voits stb., *Thott 1287,4°*.

70. *Juul*, Axel, til Volstrup, † 1671. 102 indførsler 1621-29 fra Strassburg, Tübingen, Ulm, Regensburg, Altdorf, Augsburg, Padova, Rom, Siena, Lyon, Genève, Bourges, Paris og London. 16 våbentegninger. – Foran i bogen af J. H. Begtrup tilføjet ejerens biografi samt en fortegnelse over indførsler. Inde i bogen har en dattersøn noteret Axel Juuls og hans hustru Lisbeth Friis' dødsdatoer (18.11.1671 og 12.4.1677). – Andre ejere: B. C. Stenersen (stempel). – *NKS 379fm,8°*.

71. *Juul*, Christopher, † 1624. 8 stambogsblade 1621-23 fra Strassburg og Tübingen, alle med indførsler, ledsaget af våbentegninger, indklæbet i Joh. Lassæus' stb., *Thott 599,8°* – Orig. stb. i UB Oslo, Ms. 1962,8° (kun to indførsler 1622-23).

72. *Kleppen* (Clipeus), Joachim v. 72 indførsler 1634-42 fra London, Slesvig, København, Leiden, Haag, Meppen, Hamm, Soest, Unna o.a.st. 1 våbentegning. – Prov.: „1649 I Maggio Io Giacomo Feri Rom(an)o comprai il presente libro“. Foran indkæbet et trykt udklip af et italiensk antikvariatskatalog. Købt hos Branners antikvariat 1953. – *NKS 1049,8°*.

73. *Klinge*, Friedrich, fra Jever, bysekretær i Flensborg, † 1660. 40 indførsler 1628-37, 1645, 1650 fra Bremen, Rostock, Lunden, Koldenbüttel, Hamburg, Kiel, Christianspris, Jever, Lübeck, Flensborg o.a.st. Indeholder tillige en selvbiografi af ejeren 1612-50, mange overvejende latinske citater og vers samt et rejseregnskab fra København til Viborg 6.9. – 5.10.1695 og et indlæg i sagen mod Anders Sønderborg. – Prov.: Af Fr. Weber foræret til Danske Selskab 1749. – Litt.: Flensburger Nachrichten 19.5.1927. – *NKS 381,8°*.

74. *Klotz*, Stephan, generalsuperintendent, † 1668. 42 indførsler 1626-28 fra Marburg og Rostock. Senere fortsat som stambog af hans svigersøn Johannes Jepsen 1637-45 og af dennes søn Stephan Jepsen 1670-84. – På indersiden af forpermen og på titelbladet en fortegnelse over indførsler, bag i bogen alfabetisk register og en liste over valgsprog (af O. H. Møller). – Prov.: O. H. Møller nr. 22 (erhvervet 1732). – *NKS 365h,8°*.

75. *Klyne*, Frederik Andersen, sognepræst i Vindinge og Kvislemark (Fuirendal), † 1657. 138 indførsler 1609-15 fra København, Giessen, Marburg, Frankfurt a.M., Herborn, Heidelberg, Wetzlar, Tübingen, Utrecht, Leiden, Amsterdam, Enkhuizen og Köln. 2 ill. – På sidste blad en kort selvbiografi, afskrift efter hans død. – Prov.: Foræret til O. H. Møller af præsten Joh. Olrog 1744 (O. H. Møller, nr. 14). – Litt.: Ole Degn, Livet i Ribe 1560-1700, 1971, s. 78f. – *NKS 381f,8°*.

76. *Kröning*, Daniel, fra Neustadt/Holst., mag., diakon i Neustadt. 52 indførsler 1615-21, 1632 fra Lübeck, Wittenberg, Gottorp og Neustadt. 1 våbentegning. Foran i bogen senere tilføjet en alfabetisk liste over fremmedord, med forklaring på tysk. – *Thott 380,8°*.

77. *Kondig*, Nicolaus, sognepræst i Moltrup, † 1647. 35 indførsler 1618-29, 1642 (1652) fra Haderslev, København, Wittenberg og Moltrup. 2 ill. – Benyttet trykt „Stam-Bog“ med ornamentindrammede blade. – Indeholder tillige selvbiografiske optegnelser af ejeren, også om hans familie, fortsat til 1719 med oplysninger bl.a. om Oluf Jensen, † 1659,

og hans søn Jens Olufsen, † 1714, borgmester i Haderslev, og deres familie. – Senere ejere: Gotth. Joh. Zwergius, sognepræst i Moltrup og Bjerring, der 1744 forærede bogen til O. H. Møller (kat. nr. 19). 1797 købt af Petersen fra København, senere i familien Eschens eje, toldembedsmanden Chr. Carl Eschen fra Marstal har haft den i hvert fald siden 1852, og har benyttet bogen efter sin afsked fra embede i Slesvig under opholdet på skolelærerseminariet i Skårup 1855-56 og til familieoptegnelser frem til 1898. Deponeret i KB 1955 af læge Jørgen Eschen. – *NKS 993,8°*.

78. *Lindner*, Carl, fra Gmunden, rektor i Steyr. Stambogsblade ca. 1612-14 fra Steyr i *Thott 1165,4°*, *Thott 392,8°* og *Thott 433,8°*.

79. *Ludwig*, Nicolaus, fra Liegnitz, cand. jur. 107 indførsler 1632-42, 1651-54 fra Leiden, Amsterdam, London, Oxford, Groningen, Paris, Saumur, Strassburg, Breslau, Liegnitz, Thorn, Danzig, Elbing o.a.st. 2 våbentegninger. – Prov.: Joh. Heinr. Dan. Moldenhawer, † 1790 (exlibris); Temler s. 366 nr. 47. – *Thott 419,8°*.

80. *Luthma*, Nicolaus, lærer i Groningen, † 1639. 79 indførsler 1612-15 fra Bremen, Wittenberg, Praha, Groningen, Basel, Paris o.a.st. – Senere ejer: Librairie ancienne et moderne Martinus Nijhof – La Haye (trykt seddel på indersiden af forpermen). – Prov.: Fra Kongens Håndbibl. 1954. – *NKS 973,8°*.

81. *Lyser*, Christian, fra Leipzig, superintendent i Sangershausen, † 1671. Stambogsblade ca. 1644-55 fra Wittenberg, Leipzig, Stettin, Rostock, London og Orléans i *Thott 1291,4°*.

82. *Lützwow*, Hugo, fra Mecklenburg, amtmand, † 1693. 40 indførsler 1642-47 fra Siena, Rom, Firenze, Padova, Leiden, Amsterdam, London, Paris og Frederiksborg. 13 våbentegninger. – Prov.: Danske Selskab. – *NKS 385,8°*.

83. *Mand*, Anders Mortensen, sognepræst i Saxkøbing, † 1655. 47 indførsler 1612-15 fra Rostock, Leipzig, Nürnberg, Frankfurt a. M., Strassburg, Zürich, Baden og Heidelberg. Bogen senere benyttet til afskrivning af „Classis Mechanica in qua quorundam Mechanicorum operationes spirituali modo explicatur, ex Georgii Albrechti Miscellaneis decerpta. Item Calendarium Christianum perpetuum ex eodem Authore depromptum“ (dansk oversættelse af beskrivelse af forskellige håndværk m.v.) – Prov.: Mus. Klevenfeld., s. 256 nr. 31. – *Thott 565,8°*.

84. *Manlius*, Johann Simeon, fra Neumarkt (Amberg). Stambogsblade 1616-29 fra Linz, Altdorf, Regensburg, Bratislava o.a.st. i *Thott 1165,4°*, *Thott 392,8°* og *Thott 433,8°*. – Flere blade i Erik Wallers saml. i Ms. Y. 93, Uppsala UB.

85. *Manstein* (Mangstein), Leonhard, † 1662. Stambogsblade ca. 1604 i *Thott 1165,4°*. – Flere blade i Erik Wallers saml., Uppsala UB.

86. *Marchtaler*, Barth., fra Regensburg, jurist, † 1662. 126 indførsler 1627-38, 1651 fra Altdorf, Jena, Wittenberg, Regensburg, Ulm, Tübingen, Leiden, Paris, Frankfurt a.M., Reutlingen og Ortenburg. 14 våbentegninger og 4 andre ill. – Prov.: Temler s. 367 nr. 78. – *Thott 444,8°*.

87. *Mathenes*, Joh. a. Stambogsblade ca. 1615-16 fra Saumur og Leiden i *Thott 1292,4°*. – Flere blade i Ms. Add. 23103 i British Library, London.

88. *Medelfar*, Mads Jensen, biskop, † 1637. 112 indførsler 1606-14 fra Wittenberg, Leipzig, Halle, Dresden, Jena, Karlsbad, Praha, Wolfenbüttel, Halberstadt, Rostock, Frankfurt a.d.O., Berlin og Kolding. 8 våbentegninger og 3 andre ill. – Prov.: „Patrono optimo Consil. Status Langebeck in memoriam sui mittit . . Grönlund“ (antagelig David G., præst og historisk samler, † 1784); Bibl. Langebekiana, 1777, s. 584 nr. 6. – *Thott 567,8°*.

89. *Mejer*, August, fra Lübeck, jurist, † 1674. 111 indførsler 1639-43 fra Warszawa, Krakow, Thorn, Königsberg, Rostock, Groningen, Franeker, Deventer, Leiden, Amsterdam, Louvain, Paris o.a.st. – Blanke blade senere benyttet til regne- og skriveøvelser. – *Thott 383,8°*.

90. *Meyer*, Werner, fra Salzwedel/Mark Brandenburg. 135 indførsler (deraf ca. 20 originale) 1632-68, 1681 fra Sorø, Helmstedt, Hamburg, Rostock, Lübeck, Odense, Flensborg, København, Ringsted o.a.st. – *Thott 1950,8°*.

91. *Mezansky*, Caspar, fra Böhmen, teolog. Stambogsblade ca. 1644-49 fra Leiden og Amsterdam i *Thott 1292,4°*.

Mikkelsen, Jacob, se *Greve*.

92. *Monachus*, Abraham. Stambogsblade ca. 1642-58 fra Jena, Weimar, Husum, Flensborg, Assens, Svendborg, København, Varde, Vejle, Århus, Ribe, Strassburg, Regensburg o.a.st. i *Thott 1291,4°*.

93. *Moser*, Sigismund Benedikt, fra Kärnten, württembergisk gehejmesekretær, † 1697. 103 indførsler 1645-49 fra Altdorf, Nürnberg, Strassburg og Münster, desuden 5 indførsler til Bartholomæus Stur 1651-52 fra Riga og Wilna. Bogens blanke blade senere benyttet til en alfabetisk liste (A-D) over latinske sentenser med dansk oversættelse. – Prov.: Temler s. 367 nr. 57. – *Thott 429,8°*.

94. *Moth*, Paul, fra Flensborg, læge, † 1670. Stambog I: 131 indførsler 1621-34 fra Hamburg, Flensborg, Königsberg, København og Leiden. 3 våbentegninger og 1 anden ill. – Stambog II: 172 indførsler 1627-39 fra Königsberg, Sorø, Neumünster, Kiel, Husum, Leiden, Franeker, Amsterdam, London, Oxford, Paris, Genova, Napoli, Rom, Padova,

Marseille, Lyon, Basel, Genève o.a.st. 6 våbentegninger og 1 anden ill. – Prov.: Af museumsinspektør Thieles bo 1914. – *NKS 600I-II,8°*.

95. *Nicolai*, Matthias, stud. med., fra Kiel. 186 indførsler 1632-39 fra Königsberg, Kiel, Rostock, Danzig, Greifswald, Leiden og Utrecht. – *Thott 570,8°*.

96. *Nordhaus*, Richard Hansen, fra Ribe, kapellan ved Vor Frue kirke i København, † 1686. 26 indførsler 1646-48 fra København, Wittenberg, Leipzig og Dresden. – Prov.: Bibliotheca Højeriana, 1740, Ms. 8° nr. 26, købt af O. H. Møller for 5 mk.; hans kat. nr. 41. – *NKS 387f,8°*.

97. *Papa*, Daniel. Stambogsblade ca. 1621 fra Leipzig i *Thott 511,2°*.

98. *Paulli*, Simon, fra Rostock, læge, botaniker, † 1680. 95 indførsler 1629-50 fra Saumur, Orléans, Tours, Angers, Paris, Strassburg, Mainz, Leipzig, Dresden, Meissen, Erfurt, Wittenberg og Rostock. – *Kall 677,8°*.

99. *Peltz*, Samuel, maler. Ca. 94 skitser og tegninger, til dels signeret og dateret, mange indklæbet, herunder enkelte ældre (1593, 1595), med indførsler 1622-55 fra Leipzig, Dresden, Venezia, Rom, Wien o.a.st. Foran en navnefortegnelse. – Prov.: Temler s. 366 nr. 41. – *Thott 414,8°*.

100. *Petraus*, Paul, sognepræst i Højer, † 1698. Ca. 310 indførsler 1637-60 fra Stettin, Greifswald, Sønderborg, Lübeck, Kiel, Elbing, Königsberg, Thorn, Pillau, Rostock, Flensborg, København, Wittenberg o.a.st. 1 våbentegning og 2 andre ill. – Litt.: Th. O. Achelis i: *Schriften des Vereins für Schleswig-Holsteinische Kirchengeschichte 2: VIII*, 1927, s. 423-429. – Prov.: O. H. Møller nr. 33 (gave fra Henr. Adolph Lüders 1767). – *NKS 389c,8°*.

101. *Peuchel*, Joh. Jac., fra Graz, borger i Regensburg. Stambogsblade ca. 1607-30 fra Jena og Regensburg i *Thott 1165,4°* og *Thott 392,8°*. – Flere blade i Erik Wallers saml., Uppsala UB.

102. *Peuhelius*, Wilhelm. Stambogsblade ca. 1616-17 fra Augsburg i *Thott 1165,4°*.

103. *Plass*, Zacharias, til Mullenten/Østrig. 81 indførsler 1610-15 fra Mullenten, Lavingen, Strassburg, Ulm, Linz og Gmund. Til sidst en indførsel 1636 til Hans Ehrenreich Plass. 31 våbentegninger og 12 andre ill. – Benyttet „Hortus voluptatum“ (1599) med indskudte marmorerede blade og flere stik. – Prov.: Temler s. 365 nr. 8. – *Thott 1285,4°*.

104. *Pleninger*, Jeronimus, fra Nürnberg. 18 indførsler 1612-18 fra Nürnberg, Augsburg, Amsterdam og København. 16 våbentegninger og 10 andre ill. – Senere benyttet af familien van Deurs til slægtsoptegnelser 1589-1895. – Prov.: Fra C. E. v. Deurs 1937. – *NKS 802,8°*.

105. *Rager*, Johs. Stambogsblade ca. 1612-13 fra Regensburg i *Thott 1165,4°* og *Thott 392,8°*.

106. *Ramel*, Henrik, rigsråd, † 1653. 63 indførsler 1616-18 fra København, Greifswald, Rügen, Jena, Leipzig, Weimar, Erfurt, Marburg, Kassel, Speyer, Strassburg, Tübingen, Augsburg, München o.a.st. 7 våbentegninger (1 bortskåret). – *Thott* 571,8°.

107. *Ravn*, Hans Mikkelsen, skolemand og litterat, † 1663. 16 indførsler 1640 fra Næstved, Herlufsholm og København. – *GKS* 3649,8°.

108. *Rayger*, Ferdinand, fra Wien (?). 25 indførsler 1630-33, 1650-1654 fra Wien, Frankfurt a.M. og Regensburg. 15 våbentegninger og 2 andre ill. – Prov.: Temler s. 367 nr. 76. – *Thott* 442,8°.

109. *Reichenbach*, Heinrich Oswald. Stambogsblade ca. 1648-51 fra Thorn, Danzig, Groningen og Breslau i *Thott* 1291,4°.

110. *Rentsch*, Anton Erich, Markusridder. 119 indførsler 1615-47 fra Frankfurt a.d.O., Leiden, Haag, London, Paris, Lyon, Padova, Venezia, Rom, Napoli, Nürnberg, Leipzig, Hamburg, Braunschweig o.a.st. 49 våbentegninger og 102 andre ill. – Prov.: Temler s. 367 nr. 66. – *Thott* 432,8°.

111. *Rhode*, Johan, læge i Padova, † 1659. Ca. 780 indførsler 1622-59, hovedsagelig fra Padova, men også fra Venezia, Mantova, Milano, Bologna, Firenze, Siena, Rom og Napoli. 17 våbentegninger og 1 portrættegning. – Litt.: Omtalt i Chr. Bruun, Johan Rode, 1893, s. 38-40, og Egill Snorrason, Danskeren Johan Rhode i ... Padua, u.å., s. 60-64. – Prov.: Mus. Klevenfeld., s. 254 nr. 22. – *Thott* 573,8°.

112. *Rhuman*, Wolfgang, professor i retorik, † 1637. 65 indførsler 1602-04 fra Basel, Bern, Genève, Orléans, Paris, Vliessingen og Franeker. Indklæbet en indførsel af Philipp Melanchthon d.y. 1605. 1 våbentegning. – Gave 25.5.1861 fra Fr. Barfod, der havde købt bogen for 30 år siden hos urtekræmmer S. M. Meyer i Borgergade. – *NKS* 389h,8°.

113. *Rontschow*, Andreas, fra Thorn. Stambogsblade ca. 1636-44 fra Thorn, Danzig, Frankfurt a.d.O., Leipzig, Francker, Groningen, Amsterdam, Haag, Bremen, Rostock o.a.st. i *Thott* 1291,4°.

114. *Rosenberg*, Frans, biskop, † 1658. 241 indførsler 1615-23 fra København, Wittenberg, Leipzig, Tübingen, Stuttgart, Ulm, Augsburg, Regensburg, Altdorf, Nürnberg, Strassburg, Genève, Paris, London, Viborg o.a.st. 41 våbentegninger og 19 andre ill. Bag i bogen ukomplet register over indførsler af danske adelige og deres valgsprog. – Benyttet trykt forlæg med titelblad „Stam-Bog“ og sider med ornamentrammer. – *NKS* 2090h,4°.

115. *Sadolin*, Jørgen, sognepræst i Stokkemærke, † 1650. 85 indførsler 1622-28 fra København, Rostock, Wittenberg, Jena, Assens, Odense, Næstved og Lolland, til dels med tilføjede personalhistoriske

optegnelser 1652-72 af Jacob Hansen Sadolin. – Litt.: Uddrag i H. F. Rørdam, Jørgen Jensen Sadolin, 1867, s. 173-179. – Prov.: Danske Selskab. – *NKS 394,8°*.

116. *Sass, Nicolaus*, fra Haderslev, sognepræst i Assens, † 1665. Fragment med 29 indførsler 1629-39, 1657 fra Lübeck, Haderslev, Wittenberg, København, Assens o.a.st. Består af 15 blade, hvoraf 13 samlet 1954, resten 1963. – Flere blade fra samme stb. i Erik Wallers autografsaml., Uppsala UB, enkelte nævnt i kat. nr. 190 (1963) fra Rosenkilde og Baggers antikvariat. – *NKS 940,8°*.

117. *Schacher, Quirinus*, sachsisk jurist, † 1670. Stambogsblade ca. 1612-24 fra Wittenberg og Leipzig i *Thott 1291,4°*.

118. *Schmollius, Matthæus*, fra Steyr, præst i Regensburg, † 1675. 465 indførsler 1633-74 fra Altdorf, Jena, Wittenberg, Leipzig, Steyr, Regensburg o.a.st. 24 våbentegninger og 8 andre ill. – Register bag i bogen. – Prov.: Temler s. 367 nr. 67. – *Thott 394,8°*.

119. *Schrattenbach, Balthasar v.*, fra Østrig. Stambogsblade ca. 1607 fra Regensburg i *Thott 1165,4°*. – Flere blade i Erik Wallers saml., Uppsala UB.

120. *Schreiner, Georg Eberhard*, med. cand. Stambogsblade ca. 1634 fra Tübingen i *Thott 1165,4°*. – Flere blade i Erik Wallers saml., Uppsala UB.

121. *Schrumpf, Adam Ernst*, fra Graz (?). 22 indførsler 1615-23 fra Graz. 15 våbentegninger og 3 andre ill. – Prov.: Temler s. 366 nr. 48. – *Thott 420,8°*.

122. *Schwarzthoffer, Elisabeth v.* 15 indførsler 1611-34 fra Stettin. 13 våbentegninger. Litt.: Louis Bobé i: *Der Deutsche Herold* 20, 1890, s. 77-78 (komplet uddrag). – *Add. 98,4°*.

123. *Scholler, Iver Casparsen*, borgmester, † 1695. 73 indførsler 1634 fra Herlufsholm. – Prov.: O. H. Møller nr. 25 (gave fra J. Langebek 1743). – *NKS 396e,8°*.

124. *Schönbach, Joh. Christopher*, fra Haderslev, jurist og diplomat, † 1683. Stambogsblade ca. 1636-41 fra Tønning, Wittenberg, Leiden, Utrecht og Groningen i *Thott 500,2°* og *Thott 1059,2°*.

125. *Sebald, Barthold*, fra Regensburg. Stambogsblad 1625 fra Regensburg i Leonh. Ammanns stb., *Thott 406,8°*.

126. *Sebald, Wolfgang Balthazar*, fra Regensburg, sekretær hos greven af Ortenburg. 70 indførsler 1613-29 fra Regensburg, Bruxelles, Antwerpen, Amberg, Ortenburg, Neuburg a.d.D., Öttingen o.a.st. 14 våbentegninger og 7 andre ill. – Prov.: Temler s. 366 nr. 28. – *Thott 402,8°*.

127. *Siegfried, Johann*, stud. theol. 35 indførsler 1636-41 fra Witten-

berg, Grossenhain, Kamenz, Görlitz, Pirna, Meissen og Reichenbach. Af senere ejere, navnlig af Johann August Siegfried fra Zerbst (immatr. Wittenberg 25.2.1738, Leipzig 2.11.1744), benyttet til afskrifter af indførsler fra en række stambøger fra beg. af 1700-tallet, de fleste stilet til Johann Jeremias Crudelius fra Jüterbog ca. 1729-34, overvejende fra Wittenberg. – Prov.: Temler s. 366 nr. 37. – *Thott 410,8°*.

128. *Speidel von Vattersdorf*, Joh., Neuhofen/Østrig. Stambogsblade ca. 1605-07 fra Regensburg og Strassburg i *Thott 1165,4°*. – Flere blade i Erik Wallers saml., Uppsala UB.

129. *Spizl*, Gottlieb. Stambogsblade ca. 1621-33 fra Regensburg i *Thott 1165,4°*.

130. *Springenschmidt*, Ulrich, fra Regensburg. 159 indførsler 1615-29 fra Strassburg, Paris, Wien, Regensburg, Linz o.a.st. 59 våbentegninger og 3 andre ill. – Prov.: Temler s. 366 nr. 45. – *Thott 417,8°*.

131. *Stalknecht*, Johann, fra Schermbeck/Rheinland, jurist. 80 indførsler 1613-22 fra Giessen, Marburg, Wittenberg, Frankfurt a.M., Heidelberg, Speyer og Bothkamp. – *Thott 386,8°*.

132. *Stambog*, anonym (med. cand.). 13 indførsler 1632-45 fra Leipzig og Jena. Benyttet Jan. Jac. Boissard: *Emblematum* (1593), gennemskudt med hvide blade. Foran og bagi adskillige tegninger, de fleste fra ca. 1720, med signatur „W.C.T.“. – Prov.: Temler s. 365 nr. 12. – *Thott 1288,4°*.

133. *Strobelberger*, Johann Sigismund, fra Graz, art. pharm. stud. 54 indførsler 1606-31 fra Regensburg, Augsburg, Wittenberg, Altdorf, Venezia, München o.a.st. 6 våbentegninger og 1 anden ill. – Prov.: Temler s. 366 nr. 43. – *Thott 415,8°*.

134. *Säby*, Anders Hansson, fra Småland. 48 indførsler 1617-20 fra Uppsala, Stockholm, Norrköping, Salstad o.a.st. I 1617-1704 benyttet som regnskabs- og optegningsbog af en fynsk præst (antagelig af Christen Lauridsen Kullerup, sognepræst i Kullerup og Refsvindinge 1670-1704). – *NKS 415 0,8°*.

135. *Sätzl*, Stephan. Stambogsblade ca. 1610-11 fra Wien i *Thott 1165,4°*.

136. *Sylvius*, Georg, fra Hamburg, jurist, † 1651. Stambogsblade ca. 1612-20 fra Tübingen, Regensburg, Leipzig, Jena, Speyer og Strassburg i *Thott 1291,4°*.

137. *Trane*, Poul, sognepræst i Nes på Romerike, † senest 1649. Ca. 140 indførsler 1602-46 fra Wittenberg, København, Rostock, Leipzig, Jena, Lüneburg, Strassburg, Genève, Lyon, Paris, Heidelberg, Frankfurt a.M., Stavanger, Akershus, Nes o.a.st. 15 våbentegninger, 14 andre

hånd tegnede ill. samt mange stik. Indklæbet flere autografer og etblads-tryk, således akademisk ligtale over Ph. Melanchthons hustru Catherine, Wittenberg 12.10.1557, og epitafium over faderen Christian Trane, borger i Stavanger, † 12.7.1600. – *Thott 1848,4°*.

138. *Ulfeldt*, Elsebeth, gift med Jesper Friis til Ørbæklunde, † 1676. Ca. 170 indførsler 1629-62, 1675 fra København, Nyborg, Odense, Ørbæklunde o.a.st. Fortsat som stambog for datteren Lisbeth Friis 1681-1702. – Litt.: Vor Fortid III, 1919, s. 367-71. – *Thott 560,8°*.

139. *Ulfstand*, Axel, til Axelvold, † 1634. 35 indførsler 1615-18 fra Strassburg, Speyer, Heidelberg, Frankfurt a.M., Rostock, Wittenberg, Karlsbad, Praha og Leipzig. Senere tilføjelser (bl.a. testamentariske bestemmelser af Mette Marie Dumbar, † 1702 i Skåne). 4 våbentegninger og 1 anden ill. – Prov.: Mus. Klevenfeld., s. 255 nr. 23. – *NKS 400,8°*.

140. *Ulicius*, Andreas, fra Zeitz. Stambogsblade ca. 1604-13, 1630 fra Braunschweig og Wittenberg i *Thott 1291,4°*.

141. *Untzer*, Matthias, fra Halle, læge, † 1624. Stambogsblade ca. 1602-06 fra Bologna, Padova, Leiden og Basel i *Thott 1291,4°*.

142. *Wagner*, Gottschalck, sognepræst i Flemhude, † 1680. 85 indførsler 1635-39, 1643 fra Rostock, Greifswald, Lübeck og Slesvig. – Prov.: Joh. Melch. Krafft, nr. 18. – *Kall 679,8°*.

143. *Wahren*, Adam Eberhard v. Stambogsblade ca. 1602, 1612-13 fra Frankfurt a.M. og Paris i *Thott 1291,4°*.

144. *Valentiner*, Paul, fra Flensborg, rådmand, † 1660. 70 indførsler (1607) 1620-27 fra Helmstedt og Frankfurt a.d.O. 10 våbentegninger. – *NKS 401,8°*.

145. *Walter*, Luth, kgl. skovrider, † 1668. 58 indførsler 1618-65, 1672, 1680 fra Paris, Haag, Amsterdam, København o.a.st., til dels som senere afskrifter. 21 våbentegninger og 3 andre ill. – På indersiden af forpermen optegnelser om ejerens giftermål og hans børn, fortsat på et iturevet blad inde i bogen. Mange blade fjernet eller revet itu. – Senere ejere: Georgius Andreae 15.5.1728 (indførsel), professor Christian Grave, sognepræst til Eker († 1763), håndskriftsamler Petter Harbo Castberg 18.6.1803. Desuden flere navne, muligvis skriftprøver. – *Add. 48a,8°*.

146. *Wandal*, Peder, sognepræst i Magstrup, † o. 1659. Fragment med 19 indførsler 1618, 1623-26 fra Leiden, København, Jena og Sorø. 8 våbentegninger. – O. H. Møller besad hans stambog 1623-28 (kat. nr. 21), som ifølge en tilføjelse i kat. blev købt af Kgl. Bibl., men kun fragmentet findes nu i bibliotekets samlinger. – *Thott 576,8°*.

147. *Wasmuth*, Matthias, fra Kiel, professor i Rostock og Kiel, † 1688. 57 indførsler 1650-53 fra Wittenberg. Bag i bogen enkelte latinske

citater o.l., til dels med tysk oversættelse. – Prov.: O. H. Møller nr. 45 (gave fra Jac. Frid. Hess 1741). – *NKS 401e,8°*.

148. *Vedel*, Lauge Andersen, præst i Ribe, † 1648. 42 indførsler 1614-17 fra Leipzig, Wittenberg og Ribe. 3 våbentegninger. Desuden afskrifter af selvbiografiske optegnelser og notater af hans efterkommere gennem tre generationer, sidst af Bagge Laugesen Vedel, † 1775, degn i Ejsing, der tillige har benyttet den som stambog under sine studier i Wittenberg 1721-24. – Prov.: Ejedes 1858 i Handbjerg ved Holstebro af bonden Anders Vedel, samme år købt for 3 mk. af H. B. Barfod, to år senere foræret til lægen og historikeren H. P. Birkedal Barfod. – Litt.: Ole Degn, *Livet i Ribe 1560-1700*, 1971, s. 79ff. – *Add. 110,8°*.

149. *Wi(e)dmann*, Abraham. Stambogsblade ca. 1603-10 fra Regensburg i *Thott 1165,4°*. – Flere blade i Erik Wallers saml., Uppsala UB.

150. *Winding*, Jens Poulsen, professor i Odense, † 1655. 125 indførsler 1628-35 fra København, Roskilde, Herlufsholm, Sorø, Wittenberg, Zerbst, Königsberg, Groningen, Leiden, Amsterdam, London, Oxford o.a.st. – Litt.: Danske indførsler offentliggjort af Bjørn Kornerup i: *Lector theologiae Jens Poulsen Windings vita*, 1957 (jfr. note 30), s. 59-62. – *Kall 681,8°*.

151. *Vinhagen*, Rothard, fra Lübeck. Stambogsblade ca. 1646-54 fra Lübeck, Wittenberg, Leipzig, Rostock, Leiden og Strassburg i *Thott 511,2°*.

152. *Voit*, Nathan, fra Zerbst, læge. 95 indførsler 1601-20 fra Heidelberg, Strassburg, Basel, Genève, Zürich, Stuttgart, Leipzig, Zerbst o.a.st. Indklæbet et blad med indførsler til Barthold Bülow 1602 (Strassburg) og 1605, og et andet til jomfru Elisabeth Johnin 1605 (Leipzig). 26 våbentegninger og 4 andre ill. – Benyttet Bened. Arias Montanus: *David (1597)*, gennemskudt med hvide blade. – Prov.: Temler s. 365 nr. 11. – *Thott 1287,4°*.

153. *Wolzogen*, Hans Paul. 78 indførsler 1629-44 fra Dresden og Wien. 23 våbentegninger og 1 anden ill. – *Add. 99,8°*.

154. *Worm*, Ole, oldforsker, † 1654. 165 indførsler 1605-12, 1620 fra Århus, København, Lübeck, Marburg, Köln, Giessen, Strassburg, Basel, Padova, Rom, Siena, Bologna, Montpellier, Paris, Leiden, Herborn, Kassel, Heidelberg, Amsterdam, London o.a.st. 6 våbentegninger og 7 andre ill. – Litt.: Axel Garboe i: *Ex Bibliotheca Universitatis Hafniensis*, 1920, s. 183-187. – *Rostg. 31,8°* (afskrift *NKS 2161,4°*).